

23 Ocak 2023

Türkiye İnsan Hakları Davalarına Destek Projesi (Turkey Human Rights Litigation Support Project), İfade Özgürlüğü Derneği, Özgürlük İçin Hukukçular Derneği İstanbul Şubesi, Batman Barosu, Bingöl Barosu, Sivil Alan Araştırmaları Derneği, Civil Rights Defenders, Dersim Barosu, European Lawyers for Democracy and Human Rights (Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları için Avukatlar Birliği), Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Düşünce Suçuna Karşı Girişim, International Federation For Human Rights (Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu), Lambdaistanbul LGBTİ+ Dayanışma Derneği, Kaos GL Derneği, Yaşam Bellek Özgürlük Derneği, London Legal Group, Mardin Barosu, Muş Barosu, Çağdaş Hukukçular Derneği, P24 Bağımsız Gazetecilik Derneği, Research Institute on Turkey (Türkiye Araştırmaları Enstitüsü), Roman Hafıza Çalışmaları Derneği/Romani Godi, Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, Şırnak Barosu, Hakikat Adalet Hafıza Merkezi, Üniversiteli Kuir Araştırmaları ve LGBTİ+ Dayanışma Derneği, Van Barosu ve İnsan Hakları Ortak Platformu: Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, Yurttaşlık Derneği, İnsan Hakları Gündemi Derneği, İnsan Hakları Derneği ve Hak İnisyatifi Derneği'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin *Oya Ataman grubu – Türkiye* (Başvuru. No. 74552/01) ve 73 adet Tekrar Davadaki kararlarının icrasına yönelik denetim sürecinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi İttüzüğü'nün 9.2 sayılı Kuralı uyarınca sunduğu gözlemler

I. Özet

AİHM'nin Oya Ataman grubu davalarına ilişkin bulguları, kısıtlayıcı kanunlar ve uygulamalar nedeniyle Türkiye'de barışçıl toplantı özgürlüğü hakkının nasıl engellendiği göstermektedir. Özellikle, Mahkeme ilk olarak Türk yetkililerin Sözleşmenin 11. Maddesinin gerektirdiği şekilde barışçıl toplantılara belli bir ölçüde tolerans göstermediğini ortaya koymaktadır. İkinci olarak Mahkeme, toplantı özgürlüğü hakkı ve/veya gösterilerde kolluk görevlilerinin güç kullanımı ile ilgili başvurulardaki artışa ve Türkiye'nin gelecekte benzer ihlallerin yaşanmasını engellemek için genel tedbirler alma ödevine değinmiştir. Üçüncü olarak AİHM, sürekli aşırı güç kullanmanın barışçıl toplantı hakkının kullanımı üzerinde caydırıcı bir etki yarattığına da dikkat çekmektedir. Son olarak Mahkeme, göz yaşartıcı gazın uygun şekilde kullanımına dair güvencelerin sağlanması gerektiğini; ayrıca, protestoculara karşı aşırı güç kullanımının ne ölçüde makul ve orantılı olduğuna dair *ex post facto* bir incelemenin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Oya Ataman grubu davalarına ilişkin AİHM kararlarının ardından, Mahkemenin bulgularına ve bu konudaki Bakanlar Komitesi kararlarına rağmen, Türk Hükümeti bu kararlara aykırı olan yasal çerçevesini Mahkeme içtihatlarına uygun olarak değiştirmeyi ve adli ve idari uygulamalarını Sözleşme standartlarına uyumlu hale getirmeyi ihmal etmiştir. Üstelik, Türk Hükümeti siyasi muhalefetin ve diğer muhalif seslerin barışçıl toplantı özgürlüğü hakkını yok etmeye yönelik çabalarını daha yoğun ve geniş kapsamlı olarak sürdürmüştür. Özellikle Temmuz 2016'da meydana gelen darbe girişiminden sonra (Olağanüstü Hal döneminde ve sonrasında), Türkiye'de barışçıl toplanma hakkının sınırlandırılması sıradan bir uygulama haline gelmiştir. 2911 sayılı Kanunun Mahkemenin içtihatları ile uyumsuz olan ve hala ele alınmayan unsurlarına ek olarak, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminden sonra ilan edilen olağanüstü hal kapsamında barışçıl toplantı özgürlüğü hakkına ciddi ek kısıtlamalar getirilmiştir. Olağanüstü hal resmi olarak 18 Temmuz 2018 tarihinde sona ermesine rağmen, bu dönemde uygulanan ve AİHM'in içtihatlarında belirlenen ilkelere uygun olmayan ağır kısıtlamalar mevzuata kalıcı olarak dahil edilmiştir.

Çeşitli STÖ'ler tarafından derlenen bilgiler ve istatistiklere göre, Türkiye'de yerel makamların iç

hukuku uygulaması ve yorumlaması sonucunda barışçıl toplantı hakkına yönelik ağır ihlallerin devam etmesinin üç temel nedeni bulunmaktadır: i) gösteriler ve etkinliklere yönelik uygulanan genel ve özel yasaklar; ii) polisin aşırı güç kullandığı müdahaleler; ve iii) barışçıl protestocuların kriminalize edilmesi. Ayrıca, bu kanunların uygulanışı ve yetkililerin pratikleri nedeniyle, başta Kürtlerin yoğunlukta olduğu güneydoğu bölgesi, kadın hakları örgütleri, LGBTİ+ gruplar ve işçiler olmak üzere ülkenin belli bölgeleri ve grupları orantısız olarak etkilenmiştir.

STÖ'lere göre, *Oya Ataman grubu* davaları ile ilgili denetim sürecinde Türkiye'deki barışçıl toplantı özgürlüğü hakkının kullanılmasına ilişkin durum ciddi olarak kötüye gitmiştir. Demokrasinin ve çoğulculuğun güvence altına alınmasında toplantı özgürlüğü hakkının oynadığı zaruri rol ve Türkiye'de 2023 yılında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimleri göz önüne alındığında STÖ'ler, Bakanlar Komitesinin *Oya Ataman grubu* ile ilgili AİHM kararlarının icrasına ilişkin denetiminde acilen güçlü ve kararlı bir yaklaşım benimsemesinin gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda STÖ'ler, Bakanlar Komitesinin Türkiye'yi aşağıdaki adımları atmaya çağırmasını tavsiye etmektedir:

- iii. Eylem Planının gözden geçirilmesi ve AİHM'in tespit etmiş olduğu iç hukuktan kaynaklanan yapısal sorunların *Oya Ataman grubu* bağlamında tam olarak ele alınması;
- iv. 2911 sayılı Kanun hükümlerinin AİHM'in içtihatlarında belirlenen ilkelere tam olarak uyum sağlaması için gerekli değişikliklerin yapılması;
- v. 5442 sayılı Kanun hükümlerinin AİHM'nin içtihatlarında belirlenen ilkelere tam olarak uyum sağlaması için gerekli değişikliklerin yapılması; özellikle de valiliklere halka açık barışçıl toplantıları ve insan hakları konusunda kapalı yerlerde düzenlenen etkinlikleri yasaklamak gibi geniş yetkiler tanıyan 11(C). Maddenin değiştirilmesi;
- vi. Göz yaşartıcı gaz ve diğer kitle kontrol silahlarının kullanımına ilişkin 2016 tarihli Yönergenin, kitle kontrol silahlarının kullanımı ile ilgili uluslararası standartlara her açıdan uyum sağlaması amacıyla gözden geçirilmesi ve Avrupa Konseyi aracılığı ile bu konudaki uluslararası uzmanlık bilgisinden yararlanılması;
- vii. Kolluk görevlileri tarafından aşırı güç kullanımının ne ölçüde makul ve orantılı olduğunu değerlendirmek amacıyla etkili bir *ex post facto* inceleme mekanizmasının benimsenmesi;
- viii. Barışçıl toplantı özgürlüğü hakkını kullanan sivil toplum üyelerinin kriminalize edilmesine son verilmesi;
- ix. Barışçıl toplantı özgürlüğü hakkına yönelik ihlalleri önlemek için açık ve detaylı bir stratejinin uygulanması;
- x. İnsan hakları, orantılı güç kullanımı, kamuya açık etkinliklere yapılan müdahaleler ve göz yaşartıcı gaz kullanımı konularında kolluk görevlilerine verilen hizmet içi eğitim programları hakkında etkili bir genel değerlendirmenin yapılması;

xi. Toplantı ve gösterilere yönelik uygulanan idari yasaklar (mekanlar, yasaklama emrini veren yetkililerin kimliği, tarihler, yasağın kapsamı ve süresi dâhil), gösterileri dağıtmak için kolluk görevlileri tarafından yapılan müdahaleler, 2911 sayılı Kanun uyarınca gerekli şartları yerine getirmedeği halde polis müdahalesi olmadan gerçekleşmesine izin verilen toplantılar ve gösteriler ile yine 2911 sayılı Kanun hükümlerinin ihlali nedeniyle yürütülen cezai ve idari kovuşturmaların ve mahkumiyetlerin sayısı hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi;

xii. Toplantıları ve gösterileri dağıtmak için aşırı güç kullanmak ile suçlanan kolluk görevlileri hakkında yürütülen cezai soruşturmalar ve takibatlar ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmesi (kovuşturmalar, mahkumiyetler ve beraat kararlarının sayısı, ceza ve suç türleri ile ilgili bilgiler dâhil).

II. Giriş

1. Dostane çözüm şartlarına ve kararların icrasına yönelik denetime ilişkin Bakanlar Komitesi (“BK” veya “Komite”) İctüzüğü’nün 9.2 sayılı Kuralı uyarınca, İfade Özgürlüğü Derneği, Özgürlük İçin Hukukçular Derneği İstanbul Şubesi, Batman Barosu, Bingöl Barosu, Sivil Alan Araştırmaları Derneği, Civil Rights Defenders, Dersim Barosu, European Lawyers for Democracy and Human Rights (Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları için Avukatlar Birliği), Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Düşünce Suçuna Karşı Girişim, International Federation For Human Rights (Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu), Lambdaistanbul LGBTİ+ Dayanışma Derneği, Kaos GL Derneği, Yaşam Bellek Özgürlük Derneği, London Legal Group, Mardin Barosu, Muş Barosu, Çağdaş Hukukçular Derneği, P24 Bağımsız Gazetecilik Derneği, Research Institute on Turkey (Türkiye Araştırmaları Enstitüsü), Roman Hafıza Çalışmaları Derneği/Romani Godi, Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, Şırnak Barosu, Hakikat Adalet Hafıza Merkezi, Üniversiteli Kuir Araştırmaları ve LGBTİ+ Dayanışma Derneği, Van Barosu ve İnsan Hakları Ortak Platformu: Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, Yurttaşlık Derneği, İnsan Hakları Gündemi Derneği, İnsan Hakları Derneği ve Hak İnisyatifi Derneği (“STÖ’ler”), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (“Mahkeme” veya “AİHM”), *Oya Ataman grubu – Türkiye davaları* (Başvuru. No. 74552/01) ve 73 adet Tekrar Dava hakkında aldığı kararların uygulanmasına dair işbu bildirim sunmaktadır.
2. Bu bildirim III. Bölümünde öncelikle, AİHM’in Türkiye’deki kısıtlayıcı kanunlar ve uygulamaların barışçıl toplantı özgürlüğü hakkını nasıl engellediğini teyit eden, *Oya Ataman grubu* davalarındaki önemli bulguları vurgulanmaktadır. IV. Bölümde ise, *Oya Ataman grubu* hakkında verilen AİHM kararları sonrasında, Türk Hükümetinin Mahkeme içtihatlarıyla uyumsuz olan iç hukuku Mahkemenin içtihatları doğrultusunda değiştirmedeği ya da adli ve idari uygulamalarını Sözleşme standartlarına uyumlu hale getirmedeği açıklanmaktadır. Bildiride ayrıca Türkiye’de toplantı özgürlüğü hakkına yönelik kısıtlamalar ile ilgili diğer gelişmeler incelenmekte ve Hükümetin bu temel insan hakkını yok etme amaçlı çabalarını daha da yoğunlaştırdığı ve kapsamını genişlettiği gösterilmektedir. V. Bölümde, Türkiye’nin *Oya Ataman grubuna* ilişkin kararları uygulamak için alması gereken genel tedbirler başta olmak üzere, Bakanlar Komitesine yönelik tavsiyeler yer almaktadır.

III. *Oya Ataman grubunun* tanımı

3. *Oya Ataman grubu*, barışçıl gösterileri dağıtmak için aşırı güç kullanımı ve göstericiler hakkında kovuşturma yapılması dâhil olmak üzere, barışçıl toplantı özgürlüğü hakkına yönelik ihlaller ile ilgilidir.¹ Bu davalar ayrıca, göstericiler hakkında verilen gözaltı kararları, başvuru sahiplerinin kötü muameleye uğradıklarına dair iddiaları hakkında etkili soruşturma yapılmaması ve bu bağlamda etkili bir çözüm yolunun bulunmaması ile de ilgilidir (Sözleşmenin 2, 3, 5, 10, 11 ve 13.

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-37415>.

Maddelerinin ihlali).

4. Türkiye'nin birçok bölgesinde meydana gelen söz konusu olaylar, cezaevlerindeki koşullar, yüksek eğitim ve sosyal güvenlik, NATO zirvesi ve 2003 yılında Irak'ın işgali gibi çeşitli sosyal ve siyasi meseleler ile ilgilidir. Grupta yer alan toplam dava sayısı 74 olmakla birlikte, Bakanlar Komitesi daha fazla bireysel tedbirin alınmasının mümkün ya da gerekli olmadığı gerekçesiyle ve "genel tedbirlerin alınmasına yönelik devam eden ihtiyaca hanel getirmeksizin" 64 davayı kapatma kararı almıştır.² Bununla beraber, bu davaların Bakanlar Komitesinin önünde on beş yıldan fazla zamandır derdest durumda olması, ilgili iç hukukta ve Türk makamlarının adli ve idari uygulamalarında çok ciddi eksiklikler olduğunu teyit etmektedir. Toplantı özgürlüğü hakkına ilişkin AİHM içtihatlarının Türkiye'de tam olarak uygulanabilmesi için bu eksikliklerin giderilmesine yönelik genel tedbirlerin alınması gerekmektedir.

A. *Oya Ataman grubu davaları ile ilgili önemli AİHM bulguları*

5. İlk olarak, Mahkemenin Oya Ataman/Türkiye davasına ilişkin olarak, "Sözleşmenin 11. Maddesi uyarınca güvence altına alınan toplantı özgürlüğü hakkının özüne dokunulmaması için, göstericilerin şiddet içeren eylemlerde bulunmadığı durumlarda, kamu yetkililerinin barışçıl toplantılara karşı belli ölçüde bir tolerans göstermesinin önemli olduğunu"³ açıkça belirtmesi dikkat çekicidir.
6. İkinci olarak Mahkeme, *Oya Ataman grubu* ile ilgili dört kararında⁴ 46. Madde kapsamına giren bazı tespitlere yer vermekte ve özellikle de aşağıdaki hususları kaydetmektedir:
 - Toplantı özgürlüğü hakkı ve/veya gösteriler sırasında kolluk görevlilerinin güç kullanımı **ile ilgili Mahkemeye iletilen benzer başvuruların sayısındaki artış** ve Türkiye'nin gelecekte benzer ihlallerin olmaması için genel tedbirler alma ödevi;⁵
 - Barışçıl gösterileri dağıtmak için, ölümcül potansiyeli olan gaz fişekleri dâhil, **sürekli aşırı güç kullanmanın barışçıl toplantı hakkı üzerindeki caydırıcı etkisi** (sistemik bir problem);⁶
 - Göz yaşartıcı gaz kullanan görevlilerin uygun şekilde eğitilmesi ve denetlenmesini sağlamak amacıyla sistemler oluşturulması ve daha detaylı ve daha açık düzenlemeler benimsenmesi suretiyle ölüm ve yaralanma riskini en aza indirmek için **göz yaşartıcı gazın uygun şekilde kullanımına yönelik güvencelerin kuvvetlendirilmesine yönelik ihtiyaç**⁷ ve
 - Göz yaşartıcı gaz kullanarak yapılan müdahaleler başta olmak üzere, **aşırı güç kullanımının ne ölçüde makul ve orantılı olduğunu değerlendirmek için ex post facto inceleme yapılmasının gerekliliği**.⁸
7. Mahkeme, yukarıdaki hususlara ek olarak, *Kemal Çetin/Türkiye ve Şenşafak/Türkiye davalarında*

²Münferit davalarda yeniden soruşturma açılmasına dair meseleler, bireysel tedbirler olarak *Ataman grubu* altında incelenirse de, kolluk kuvvetlerinin hukuk dışı güç kullanımına ilişkin ithamların etkin bir biçimde soruşturulmasını sağlayacak genel tedbirlere dair meseleler *Batı grubu* kapsamında ele alınmaktadır. Başvurucuların tutuklu yargılanmasında somut ve etkili gerekçe sunulması ve tutuklamaya alternatif tedbirlerin uygulanması hususundaki eksiklikler (Sözleşmenin 5. Maddesinin 1. Paragrafının ihlali) bakımından genel tedbirlere dair meseleler *Nedim Şener grubu* davaları kapsamında ele alınmaktadır (38270/11).

³ *Oya Ataman/Türkiye*, No. 74552/01, 5 Aralık 2006, para. 42.

⁴ *Abdullah Yaşa ve Diğerleri/Türkiye*, No. 44827/08, 16 Temmuz 2013; *İzci/Türkiye*, No. 42606/05, 23 Temmuz 2013; *Ataykaya/Türkiye*, No. 50275/08, 22 Temmuz 2014; ve *Süleyman Çelebi ve Diğerleri/Türkiye*, No. 37273/10, 24 Ağustos 2016

⁵ *İzci/Türkiye*, para. 95.

⁶ *Ibid* para. 98; *Ataykaya/Türkiye*, para. 72.

⁷ *Abdullah Yaşa ve Diğerleri/Türkiye*, para. 61; *Ataykaya/Türkiye*, para. 73.

⁸ *Ataykaya/Türkiye*, para. 72; *Süleyman Çelebi ve Diğerleri/Türkiye*, para. 132.

2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun ("2911 sayılı Kanun") ihlal edildiği gerekçesiyle gösterilerde şiddet eyleminde bulunmayan katılımcılar hakkında ceza davası açılmasının ve mahkumiyet kararı verilmesinin, barışçıl toplantı hakkı özgürlüğü üzerinde caydırıcı bir etkisi olduğuna ve Sözleşmenin 11(2). Maddesindeki anlamıyla "demokratik bir toplum için gerekli" sayılmayacağına karar vermiştir.⁹

- 8. Son olarak Mahkeme, Akarsubaşı/Türkiye davasında, 5326 sayılı Kabahatler Kanununun ihlal edildiği gerekçesiyle barışçıl gösteri katılımcılarına idari para cezası verilmesinin de Sözleşmenin 11(2). Maddesindeki anlamıyla "demokratik bir toplum için gerekli" sayılmayacağına karar vermiştir.¹⁰**

B. AİHM Kararlarının Uygulanışına İlişkin Denetim Sürecinde Bakanlar Komitesinin Bulguları ve Türk Hükümetinin Yanıtları

Bireysel tedbirler

- 9. Komitenin 1411. Toplantısında (14-16 Eylül 2021) yaptığı son incelemede bireysel tedbirler ile ilgili bulgularından bazıları aşağıdaki gibidir:**

- *Komite, bu grup davalar kapsamında kolluk görevlileri hakkında yapılan soruşturmaların yeniden açılmasına ilişkin re'sen değerlendirme yaptıktan sonra savcılık makamlarınca altı davada soruşturmaların artık zaman aşımına uğradığı ve diğer üç davada da yeni soruşturma başlatmanın ya da soruşturmayı yeniden açmanın da zaman aşımı nedeniyle mümkün olmadığı sonucuna varılmasını üzüntüyle karşılamaktadır;*
- *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 2. ve/veya 3. Maddelerin usul yönünden ihlal edildiğini tespit ettiği davalarda, Davalı Devletlerin soruşturmaların yeniden açılması olasılığı hakkında re'sen bir inceleme yapma yükümlülüğünü ve cezasızlığı önlemek için bu hususta zamanında adım atılması gerektiğini göz önünde bulunduran Komite, sözleşmeye ilişkin süreçlerin daha erken bir aşamasında, yani ya Mahkemenin başvurular hakkında bildirim yaptığı zamanda ya da en geç Mahkemenin ihlal tespit ettiği bir kararını bildirmesinden hemen sonra, bu tür soruşturmaların yeniden incelenmesi ve buna yönelik re'sen bir uygulamanın hayata geçirilmesi için yetkilileri teşvik etmektedir.*

Genel tedbirler

- 10. Genel tedbirler ile ilgili olarak Bakanlar Komitesi, bu grup davalara ilişkin ciddi sorunlu konular olduğunu belirterek, bu konuların on dört yıldan fazla süredir Komite önünde olduğunun altını çizmiştir. Bakanlar Komitesi, diğer gereksinimlerin yanı sıra, toplantı özgürlüğü alanında yasal reform yapılmasına özellikle ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.**
- 11. Öncelikle, Bakanlar Komitesi, 2911 sayılı Kanunun yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin Anayasa Mahkemesinin yaklaşımının AİHM'nin içtihatları ile uyumlu olduğunu belirtmekle beraber, yerel makamların barışçıl toplantı hakkına haksız kısıtlamalar getirmesine izin veren 2911 sayılı Kanun hükümlerinin Sözleşmenin 11. Maddesi ile güvence altına alınan barışçıl toplantı hakkı ile tutarsız olduğunu vurgulamıştır. En önemlisi, yetkililer bazı durumlarda tüm gösterilere ve etkinliklere genel kapsamlı yasaklar getirmiştir. Kısıtlamalara rağmen bu hakkını**

⁹ Kemal Çetin/Türkiye, No. 3704/13, 26 Mayıs 2020, para 35-56; Şenşafak/Türkiye, No. 5999/13, 7 July 2020, para 39-48.

¹⁰ Akarsubaşı/Türkiye, No. 70396/11, 21 Temmuz 2015, para 42-47.

kullanmak isteyenler ise zorla dağıtılma ve cezai ile idari yaptırımlara uğrama riski altına girmiştir.¹¹ Bakanlar Komitesi, ülkedeki “kaygı verici” duruma işaret etmiş, bu hususta defalarca açıkça yapmış olduğu taleplere rağmen yasal hiçbir değişikliğin yapılmamasını endişe ile karşıladığını belirtmiştir. Komite, barışçıl toplantı özgürlüğü hakkını düzenleyen yasal çerçevenin Anayasa Mahkemesi ve AİHM içtihatlarında belirlenen ilkelere tamamen uygun olmasının sağlanması için yetkilileri 2911 sayılı Kanunda değişiklik yapmaya şiddetle teşvik etmektedir.¹²

- 12.** İkinci olarak Komite, Göz Yaşartıcı Gazlar, Gaz ve Savunma Tüfekleri İle Bunlara Ait Teçhizat ve Mühimmatın Kullanımı, Depolanması ve Kullanıcı Personelin Eğitimine Dair Yönerge (“Yönerge”)¹³ ile ilgili olarak, Yönerge ilkelerinin uygulanmasının uluslararası standartlara tamamen uygun olup olmadığını hala net olmadığını belirtmiştir.¹⁴ Yetkililer, Yönerge uyarınca gaza maruz kalan kişilerin tıbbi yardıma derhal erişiminin sağlandığını ileri sürmektedir; buna rağmen, yönergede bu bakımdan özel bir hüküm olmadığı anlaşılmaktadır; bu boşluk AİHM ve Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (“CPT”) tarafından da vurgulanmıştır.¹⁵ Ayrıca Yönerge, “güvenlik kuvvetlerine karşı yapılan fiziksel saldırılarda” göz yaşartıcı gaz kullanımına izin verdiği için, gaz kullanımının AİHM içtihatlarında belirtildiği gibi sadece kolluk görevlilerinin kişi dokunulmazlığı bakımından ciddi risk teşkil eden durumlar ile sınırlı olup olmadığı açık değildir.¹⁶ Sonuç olarak Bakanlar Komitesi, yönergenin kitle kontrol silahlarının kullanımına ilişkin uluslararası standartlar ile her bakımdan uyumlu olmasının sağlanması için 2016 tarihli Yönergenin gözden geçirilmesi ve bu konuda Avrupa Konseyi aracılığıyla temin edilmesi mümkün olan uluslararası uzmanlık bilgisinden yararlanılması için yetkililere tekrar çağrıda bulunmuştur.¹⁷
- 13.** Üçüncü olarak Bakanlar Komitesi, bu gruba yönelik Mart 2023’te gerçekleştireceği bir sonraki inceleme için yetkililerden zamanında ayrıntılı bilgi vermeye devam etmesini talep etmiştir. Komite, son beş yılda kolluk görevlilerinin gösterileri ve toplantıları dağıtmak için göz yaşartıcı gaz ve diğer kitle kontrol silahlarını kullandığı müdahalelerin bağlamı, 2911 sayılı Kanun uyarınca gerekli şartları yerine getirmediği halde polis müdahalesi olmadan gerçekleşmesine izin verilen toplantılar ve gösteriler ve yine 2911 sayılı Kanun hükümlerinin ihlali nedeniyle yürütülen cezai ve idari kovuşturmaların ve mahkumiyetlerin sayısı hakkında açıklayıcı bilgi talep etmiştir.¹⁸

Türk Hükümetinin Bakanlar Komitesine Sunduğu Görüşler

- 14.** Türk Hükümeti, 8 Temmuz 2022 tarihli en son eylem planında 2911 sayılı Kanunun Sözleşme ile uyumlu olduğunu, “söz konusu ihlalin altında yatan nedenin esasa ilişkin hükümlerden ziyade kanunun uygulanışı olduğunu”, ve “mevzuatta değişiklik yapılmasına yönelik taleplerin ikincillik ilkesi ile uyumlu olmadığını” ileri sürmüştür.¹⁹ Hükümet ayrıca, 2911 sayılı Kanunda 2014 ve 2018 yılları arasında yapılan değişiklikler ile kanunun Sözleşmeye olan uyumunun sağlandığını iddia etmiştir. Bunun yanı sıra hükümet, Yargıtayın ve Anayasa Mahkemesinin

¹¹ Bakanlar Komitesi, Gündem Açıklamaları, 1411. Toplantı (DH) (14-16 Eylül 2021) – H46-38 *Oya Ataman grubu/Türkiye* (Başvuru No. 74552/01),

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a3a81e.

¹² Bakanlar Komitesi, Kararlar, 1411. Toplantı (DH) (14-16 Eylül 2021) – H46-38 *Oya Ataman grubu/Türkiye* (Başvuru No. 74552/91, [https://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=CM/Del/Dec\(2021\)1411/H46-38E](https://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=CM/Del/Dec(2021)1411/H46-38E)).

¹³ 2016 yılında yürürlüğe girmiştir.

¹⁴ *Bkz.* Bakanlar Komitesi, Kararlar (*yuk.* 13).

¹⁵ *Bkz.* Bakanlar Komitesi, Gündem Açıklamaları (*yuk.* 12).

¹⁶ *Ibid.* *Bkz.* Petrus Iacob/Romanya No. 13524/05, para 37.

¹⁷ *Bkz.* Bakanlar Komitesi, Kararlar (*yuk.* 13).

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti’nin Oya Ataman/Türkiye (Başvuru No. 74552/01) grup kararlarına ilişkin 8 Temmuz 2022 tarihli Eylem Planı, [https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2022\)728E](https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2022)728E).

yasal çerçeve ile ilgili yorumlarının Sözleşme ile uyumlu olduğunu belirtmiştir.

15. 2911 sayılı Kanunda 2014-2018 yılları arasında yapılan değişikliklerin Bakanlar Komitesi tarafından daha önceki Komite toplantılarında incelenmiş olduğunu ve Komitenin kanun değişikliklerinin Sözleşmeye uygunluğu hususunda ikna olmayarak yetkilileri 2911 sayılı Kanunda değişiklik yapmaya davet ettiğini hatırlatırız. İkinci olarak, Bakanlar Komitesinin 14-16 Eylül 2021 tarihli kararında belirttiği gibi, Anayasa Mahkemesinin içtihatındaki olumlu gelişmeler yeterli değildir; ve 2911 sayılı Kanun hükümlerinin Anayasa Mahkemesi ve AİHM içtihatında belirlenen ilkelere tamamen uygun olmasının sağlanması için yetkililerin kanunda değişiklik yapması gerekmektedir.
16. AİHM'nin *Oya Ataman grubu davalarına* ilişkin bulgularında, 2911 sayılı Kanunun Mahkemenin içtihatı ile olan tutarsızlıkları zaten belirtilmektedir. Ayrıca, Mahkemenin en son kararlarını ve Avrupa Komisyonunun 2020 Türkiye raporunu göz önünde bulunduran Bakanlar Komitesi, ülkedeki durumun endişe verici olduğunu kaydetmektedir.²⁰

IV. Türkiye'de barışçıl toplantı özgürlüğüne yönelik devam eden baskı

Türkiye'deki mevcut durum: Toplantı özgürlüğüne yönelik devam eden baskı

17. 2021 yılı sonu itibariyle Türkiye'nin 11. Maddeyi ihlal ettiğini tespit eden toplam AİHM kararı sayısı 111'e ulaşmıştır.²¹ Bu madde kapsamında hakkında daha çok karar verilen Avrupa Konseyi üyesi devlet yoktur.²² Bu kararların çoğunluğu, barışçıl toplantı özgürlüğü hakkının ihlal edilmesi ile ilgilidir. Mahkemenin bulguları ve Bakanlar Komitesinin bu konudaki kararları Türkiye'deki barışçıl toplantı özgürlüğü hakkına getirilen kısıtlamaların ciddiyetini zaten ortaya koymaktadır; bunun yanı sıra, Türk yetkililerinin adli ve idari uygulamalarına ilişkin en son veriler de barışçıl toplanma hakkına yönelik baskının devam ettiğini göstermektedir.
18. *Oya Ataman grubu* davalarına ilişkin AİHM kararlarının sonrasında, Türk Hükümeti ne uyumsuz olan yasal çerçevesini Mahkemenin içtihatına uygun olarak değiştirmiş, ne de adli ve idari uygulamalarını Sözleşme standartlarına uyumlu hale getirmiştir; aksine, siyasi muhalefetin ve diğer muhalif seslerin barışçıl toplantı özgürlüğü hakkını yok etmeye yönelik çabalarını daha yoğun ve geniş kapsamlı hale getirmiştir. Özellikle Temmuz 2016'daki darbe girişiminden sonra (Olağanüstü Hal dönemi ve sonrasında), barışçıl toplantı hakkının kısıtlanması Türkiye'de sıradan bir uygulama haline gelmiştir.²³

²⁰ Avrupa Komisyonu, Komşuluk ve Genişleme Müzakereleri Genel Müdürlüğü, Türkiye 2020 Raporu, SWD(2020)355, 6 Ekim 2020, s.37.

²¹ https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2021_ENG.pdf

²² https://echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2021_ENG.pdf.

²³ Bkz. Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu'nun (FIDH) Batı Avrupa Masası; . Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu/İşkenceye Karşı Dünya Örgütü – İnsan Hakları Savunucularının Korunması için Gözlem, 'Ebedi Acil Durum: Türkiye'de Toplantı Özgürlüğüne Yönelik Saldırı ve Sivil Topluma Yansımaları' ("FIDH raporu") (Temmuz 2020), https://www.fidh.org/IMG/pdf/obs_turkeyweb.pdf; İnsan Hakları Derneği ("İHD"), 'Kriz durumlarında barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkına ilişkin Özel Raportör raporuna katkı' (2 Ağustos 2022); Bir STK (İnsan Hakları Ortak Platformu [İHOP]) tarafından yapılan Madde 9.2 Bildirimi, (25.01.2019), 1340. Toplantı (Mart 2019) (DH) [https://hudoc.exec.coe.int/eng/?i=DH-DD\(2019\)125E>](https://hudoc.exec.coe.int/eng/?i=DH-DD(2019)125E>); Uluslararası Hukukçular Komisyonu (ICJ) ve İHOP 'Keyfi Sınırlama: Olağanüstü Hal Süresince ve Sonrasında Türkiye'de Seyahat ve Toplantı Özgürlüklerinin Kullanımı' (Eylül 2019) <https://ihd.org.tr/en/wp-content/uploads/2019/11/Turkey-FoMA-brief-Advocacy-Analysis-brief-2019-ENG.pdf>.

19. Bu bölümde, iç hukuktan kaynaklanan ve devam eden ihlaller üzerinde durulacak ve Temmuz 2016 tarihli darbe girişimi sonrasında toplantı özgürlüğü hakkına getirilen ve uygulamada, hükümete muhalif olanlar bakımından bu hakkı ortadan kaldıran ek kısıtlamalara değinilecektir.

A. 11. Maddeye yönelik iç hukuktan kaynaklanan ve devam eden ihlaller

20. Öncelikle, Komite'nin kararlarına²⁴ rağmen Türk yetkilileri, 2911 sayılı Kanunu AİHM içtihatlarında belirlenen ilkelere uygun hale getirmek için gerekli tedbirleri almamıştır. Söz konusu kanun halen Sözleşmenin 11. Maddesi ile güvence altına alınan barışçıl toplantı hakkı ile uyumsuzdur. Bakanlar Komitesinin de belirttiği gibi, 2911 sayılı Kanun ile ulusal yetkililerin:

- barışçıl toplantı hakkına haksız kısıtlamalar getirmesine;
 - tüm gösterilere ve etkinliklere genel kapsamlı yasaklar koymasına;
 - barışçıl toplantı hakkını kullanmak isteyenleri zorla dağıtmasına ve onlara karşı cezai ve adli yaptırımlar uygulamasına
- izin verilmektedir.²⁵

21. 2911 sayılı Kanunun muğlak biçimde düzenlenen bazı hükümleri, yetkililerin kısıtlayıcı yorumları ve istismar edici uygulamaları ile birleştiğinde toplantı özgürlüğü hakkına ciddi sınırlamalar getirmektedir.²⁶ Bilhassa 2911 sayılı Kanunun 10. Maddesine göre, kapalı ve açık yerlerde toplantı düzenleyenlerin, usule ilişkin diğer şartların yanı sıra, yetkililere en az 48 saat önce bildirim vermesi gerekmektedir. Ayrıca, 2911 sayılı Kanunun 6. Maddesine göre, valiler ve kaymakamlar toplantıların yapılmasına izin verilen yer ve güzergâhı belirlemektedir. Bunun yanı sıra, 2911 sayılı Kanunun 17. Maddesi uyarınca valiler ve kaymakamlar ayrıca, “milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir” ve “suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması halinde yasaklayabilir”. Aslında kanun, bu tür risklerin değerlendirilmesinde yetkililere tam bir takdir yetkisi vermektedir.²⁷ Buna ek olarak, aynı kanunun 19. Maddesine göre, valiler milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla il ve ilçelerdeki tüm toplantıları en fazla bir ay olmak üzere erteleyebilir ve yasaklayabilir.

22. Buna ek olarak, 2911 sayılı Kanunun 23. Maddesine göre, toplantı düzenleyenler yetkililere bildirimde bulunma ve toplantı yerine ilişkin kısıtlamalara uyma yükümlülüğü dâhil usule ilişkin çeşitli şartları yerine getirmediği takdirde, toplantılar “kanuna aykırı” sayılmaktadır.²⁸ Ayrıca, 24. Madde uyarınca polisin, kanuna uygun olarak başlayan ancak toplantı sırasında kanuna aykırı hale dönüşen toplantılar dâhil olmak üzere “kanuna aykırı” toplantıları, öncelikle dağılmaları için uyarıda bulunmak ve daha sonra zor kullanmak suretiyle dağıtma yetkisi bulunmaktadır.²⁹ Sonuç olarak, toplantının barışçıl olup olmamasına ve polisin eylemlerinin gereklilik ve orantılılık ilkelerine uyup uymadığına bakmaksızın polis, bu hükümlere göre “kanuna aykırı” ya da “izinsiz”

²⁴ Bkz. Bakanlar Komitesi, Kararlar (*yuk. 13*); Bakanlar Komitesi Kararı, 1340. Toplantı (DH) Mart 2019 – H46-24 Toplantı özgürlüğü grubu (Oya Ataman grubu)/Türkiye (Başvuru No. 7552/01), <[https://hudoc.exec.coe.int/eng/?i=CM/Del/Dec\(2019\)1340/H46-24E](https://hudoc.exec.coe.int/eng/?i=CM/Del/Dec(2019)1340/H46-24E)>.

²⁵ Bkz. Bakanlar Komitesi, Gündem Açıklamaları (*yuk. 12*).

²⁶ FIDH raporu (*yuk. 24*) s. 12-13.

²⁷ Ayrıca bkz. *ibid.* 27.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

olarak nitelendirdikleri toplantılara karşı çok sert önlemler alabilmektedir.³⁰

³⁰ Ibid.

23. Toplantı düzenlemeden önce yetkililere bildirimde bulunma ödevinin fiili bir izin mekanizması olarak uygulandığını ve bu durumun “Herkes, *önceden izin almadan*, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir” hükmünü içeren T.C. Anayasasının 34. Maddesine aykırı olduğunu da belirtmek gerekir **[İtalik kısımlar yazarlar tarafından eklenmiştir]**. AİHM içtihatlarına göre, kamuya açık bir etkinlik için uygulanan bildirim usulleri normal olarak toplantı hakkının özüne müdahale sayılmamakla birlikte, bu tür usullerin amacı “toplantıların, gösterilerin ya da diğer etkinliklerin sorunsuz yürütülmesini”³¹ sağlamak olmalı ve bu usuller “barışçıl toplantı özgürlüğüne örtülü bir engel”³² teşkil etmemelidir. Bununla beraber, AİHM ve Bakanlar Komitesinin de tespit etmiş olduğu üzere, yukarıda bahsedilen hükümler yetkililer tarafından toplantı özgürlüğü hakkını kısıtlamak ya da tamamen yasaklamak için kullanılmaktadır.³³
24. Yukarıdaki hususlara ek olarak, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimi sonrasında ilan edilen olağanüstü hal sırasında, 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanununun 11. Maddesi³⁴ uyarınca valilere geniş yetkiler verilerek, sivil toplum faaliyetlerini büyük ölçüde etkileyecek şekilde toplantı ve seyahat özgürlüklerine kısıtlamalar getirilmiştir.³⁵ 2935 sayılı Kanununun 11 Maddesinin (m) bendi ile valilere, kapalı ve açık yerlerde yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklama, erteleme ve izne bağlama yetkisi verilmiştir. 11(b). Maddeye göre valilere ayrıca, belli yerlerde veya belli saatlerde kişilerin dolaşmalarını ve toplanmalarını yasaklama yetkisi tanınmıştır.³⁶ Sonuç olarak, barışçıl toplantılara genel yasaklama getirmek gibi ağır kısıtlamalar sıklıkla uygulanmıştır.
25. Olağanüstü hal 18 Temmuz 2018’de resmi olarak sona ermesine rağmen, olağanüstü hal sırasında getirilen ve AİHM içtihatlarında belirlenen ilkelere uygun olmayan ağır kısıtlamalar kalıcı olarak mevzuata dâhil edildi. Örneğin, 27 Temmuz 2018’de olağanüstü hal zamanında uygulanan türde kısıtlayıcı tedbirleri genel hükümlere dâhil eden “torba bir yasa”³⁷ TBMM tarafından kabul edildi.³⁸ Kanun değişikliklerinden bazıları aşağıda sıralanmaktadır:
- 2911 sayılı Kanunun 6. Maddesine getirilen bir değişiklik uyarınca, il valilerine, ‘vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmayacak’ şekilde toplantıların yer ve güzergahını belirleme hakkı verilmektedir. Anayasa Mahkemesi, yakın tarihli bir kararında, bu değişikliği Anayasaya aykırı bulmamıştır.³⁹
 - 2911 sayılı Kanunun 7. Maddesine getirilen bir değişiklik uyarınca, açık yerlerde düzenlenen toplantıların gece vaktine kadar ve kapalı yerlerde düzenlenen toplantıların ise gece yarısına kadar sürmesine izin verilmektedir (ikincisi için olan süre valinin iznine tabiidir). Anayasa Mahkemesi yakın tarihli bir kararında söz konusu yasağın “demokratik bir toplumda

³¹ AİHM, Sözleşmenin 11. Maddesine ilişkin Rehber – Toplantı ve örgütlenme Özgürlüğü, s. 18, para 90 (31Ağustos 2022); *Sergey Kuznetsov/Rusya*, no. 10877/04, 23 Ekim 2008, para 42.

³² AİHM, Sözleşmenin 11. Maddesine ilişkin Rehber – Toplantı ve örgütlenme Özgürlüğü, s. 18, para 92 (31 Ağustos 2022) Oya Ataman/Türkiye, para 38.

³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Bölüm IV.B*. Ayrıca bkz. FIDH raporu (*yuk. 24*).

³⁴ 18204 sayılı ve 27 Ekim 1983 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak, yayını tarihinde yürürlüğe giren 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu.

³⁵ FIDH raporu (*yuk. 24*) s. 13.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ 30495 sayılı ve 31 Temmuz 2018 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak, yayını tarihinde yürürlüğe giren 7145 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

³⁸ Bir STK (İnsan Hakları Ortak Platformu [İHOP]) tarafından yapılan Madde 9.2 Bildirimi, (25.01.2019), 1340. Toplantı (Mart 2019) (DH) <[https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2019\)125E](https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2019)125E)>.

³⁹ Anayasa Mahkemesi kararı (E. No. 2018/137, K. 2022/86, 30 June 2022) 32071 sayılı ve 12 Ocak 2023 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

gerekli ve orantılı olmadığı” gerekçesiyle bu değişikliği Anayasaya aykırı bulmuştur.⁴⁰

- 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun⁴¹ 11. Maddesinin (C) bendinde yapılan bir değişiklik ile valiler, barışı, kamu güvenliğini, kişi dokunulmazlığı hakkını ve kamu düzenini korumak amacıyla önleyici tedbirler almak için kişilerin ile girişini ve çıkışını on beş günü geçmemek üzere sınırlayabilmektedir. Ayrıca bu kısıtlamalar, ilk on beş gün sonrasında devamlı olarak uzatılabilmektedir. Bu kanun maddesi kapsamında tanınan geniş yetkiler sayesinde valilerin, kamuya açık pek çok barışçıl toplantıyı ve hatta insan hakları ile ilgili kapalı yerde düzenlenen etkinlikleri yasaklamasına olanak tanın; böylece, 2911 sayılı Kanun ile zaten uygulanan diğer sınırlamalar daha da artırılmıştır.⁴² Buna rağmen, Anayasa Mahkemesi yakın tarihli bir kararında bu kanun değişikliğini Anayasaya aykırı bulmamıştır.⁴³

26. Yukarıda belirtilen hususlara ek olarak, Yönergenin uygulanışı da uluslararası standartlara uygun değildir. Özellikle de, Mahkemenin içtihatının gerektirdiğinin aksine, göz yaşartıcı gaz kullanımı sadece kolluk görevlilerinin kişi dokunulmazlığı bakımından ciddi risk içeren durumlar ile sınırlı kalmamıştır.⁴⁴

B. Barışçıl toplantı özgürlüğü hakkına yönelik ağır kısıtlamalar ve yetkililerin istismar edici uygulamalarını gösteren örnekler ve ayrıntılı bilgiler

27. Türkiye’de yerel makamların yukarıda bahsi geçen yerel kanunları uygulaması ve yorumlaması sonucunda barışçıl toplantı hakkına yapılan ağır ihlallerin devam etmesinin üç temel nedeni bulunmaktadır: i) gösteriler ve etkinliklere yönelik uygulanan genel ve özel yasaklar; ii) polisin aşırı güç kullandığı müdahaleler ve iii) barışçıl protestocuların kriminalize edilmesi. Ayrıca, bu kanunların uygulanması ve yetkililerin uygulamalarından, başta Kürtlerin yoğunlukta olduğu güneydoğu bölgesi, kadın hakları örgütleri, LGBT+ gruplar ve işçiler olmak üzere ülkenin belli bölgeleri ve gruplarının orantısız olarak etkilendiğini belirtmek gerekir.⁴⁵

1. *Tüm gösterilere ve etkinliklere yönelik genel ve özel yasakların getirilmesi*

28. Farklı il ve ilçelerde tüm gösterilere ve etkinliklere yönelik önleyici idari yasaklar, yerel yetkililerin sadece olağanüstü hal döneminde değil sonrasında da düzenli olarak başvurduğu bir uygulama olmuştur.⁴⁶ Yetkililer, çoğu durumda genel ve özel yasaklar getirerek, toplantı düzenleme tekliflerini toplantılar gerçekleşmeden önce engelleme yoluna gitmektedir. Genellikle belli

⁴⁰ Anayasa Mahkemesi kararı (E. No. 2018/137, K. 2022/86, 30 June 2022) 32071 sayılı ve 12 Ocak 2023 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

⁴¹ 7236 sayılı ve 18 Haziran 1949 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak, 31 Temmuz 1949 tarihinde yürürlüğe giren 7145 sayılı İl İdaresi Kanunu.

⁴² Aşağıda bkz. *Bölüm IV.8.1.*

⁴³ Anayasa Mahkemesi kararı (E. No. 2018/137, K. 2022/86, 30 June 2022) 32071 sayılı ve 12 Ocak 2023 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

⁴⁴ Ibid. Bkz. . Petrus Iacob/Romanya No. 13524/05, 4 Aralık 2012, para. 33.

⁴⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü, ‘2019 Olayları’, <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/turkey#803bf5>.

⁴⁶ Avrupa Komisyonu, Komşuluk ve Genişleme Müzakereleri Genel Müdürlüğü, (2021), Türkiye 2021 Raporu, s.36-37, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/turkey-report-2021_en. OHAL süresince toplantı özgürlüğü hakkına yönelik yasaklamalarla ilgili detaylı bilgi için bkz. ESHİD, ‘Barışçıl Toplantı Özgürlüğü İzleme Raporu: Ekim 2015 – November 2016 Türkiye’, s.8-10, <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2017/03/AMER-Freedom-of-Assembly-Annual-Report.pdf> ; ESHİD, ‘Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2017’, s. 14-20, https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2019/06/Toplantı_Gosteri_Hakki_2017.pdf; ESHİD, ‘Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu Ekim 2015 – Kasım 2016’, s. 36-52, <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2017/03/Toplant%C4%B1-G%C3%B6steri-Hakk%C4%B1-Raporu.pdf>;

yerlerde veya konularda düzenlenen toplantıları sistematik olarak yasaklama amacıyla, toplantılar ve gösteriler soyut, takdire dayalı ve keyfi ölçütler⁴⁷ temelinde yasaklanmaktadır.⁴⁸ Yetkililer, bu kısıtlamaları genellikle kamu düzenini, barış ve iç güvenliği sağlama gerekçesiyle ve iyi tanımlanmamış ve soyut nedenler ileri sürerek uygulamaktadır. Genellemeye dayalı bu gerekçeler, kanunda belirtilen kısıtlama gerekçelerinin neredeyse harfiyen bir kopyası olup⁴⁹, bağlama özgü ve somut bir muhakeme içermemektedir.⁵⁰ Uluslararası İnsan Hakları Federasyonunun (FİDH) da ileri sürdüğü gibi, Türk yetkililer “alınan tedbirlerin gereklilik ve orantılılık gibi yasal şartlara uygunluğunu ortaya koymayarak, uygulamada bu hakkın özünü zedelemektedir”.⁵¹

29. Ayrıca, idari mahkemeler yasal itirazları yeterli hızda ele alamadığı için toplantıları yasaklama kararlarına karşı etkili bir çözüm yolu da bulunmamaktadır.⁵² Sonuç olarak, idari mahkemelere intikal eden davalarda yürütmenin durdurulması kararının zamanında alınması uygulamada son derece zordur. Bunun nedeni, belli bir gösteriyi yasaklama kararının etkinlikten bir gün önce alınmasının ve bir toplantıyı yasaklamak için genel kararın söz konusu toplantıdan hemen önce alınabilmesinin mümkün olmasıdır.⁵³

30. Sistematik şekilde uygulanan yasaklar nedeniyle gösteriler, protestolar, toplantılar ve basın toplantıları rahatlıkla ve sıklıkla “kanuna aykırı” ilan edilmektedir ve güvenlik kuvvetleri tarafından şiddet içeren müdahaleler ile karşılaşmaktadırlar. Bu arada, düzenlenmesine izin verilen kamuya açık protestolar ise sadece “önceden ilan edilen belli alanlar” ile sınırlı kalmaktadır.⁵⁴ Uygulamada, yetkililer Hükümetin pozisyonuna muhalif ya da aykırı olarak algıladıkları protestoların görünürlüğünü sınırlamak amacıyla belli bazı kamusal alanları seçmektedir.⁵⁵

Genel yasaklar

31. Genel yasaklar bağlamında 2911 ve 5442 sayılı Kanunlar kapsamında il valileri, pek çok ildeki gösterileri ve etkinlikleri düzenli olarak yasaklamaktadırlar.⁵⁶ Valiler, 2911 sayılı Kanun uyarınca toplantıları en fazla 30 gün süreyle erteleyebilmekte⁵⁷ ve 5442 sayılı Kanun uyarınca toplantılara 15 gün süreyle kısıtlamalar getirebilmektedir.⁵⁸ Bu zaten son derece kısıtlayıcı bir uygulama iken; valilik ve kaymakamlıklar tarafından söz konusu kanunlar temelinde koyulan genel yasakların

⁴⁷ Bkz. Avrupa Komisyonu, Türkiye Raporu 2021 (yuk. 47), s.37.

⁴⁸ Yetkililer sistematik olarak İstanbul’da Taksim veya Galatasaray Meydanı, veya Türkiye’nin güneydoğusundaki merkezi kamu alanları gibi belli bazı sembolik lokasyonları yasaklamıştır. Diğer yandan LGBTİ+ hakları, kadın hakları gibi belirli konuları ilgilendiren toplantı ve gösteriler de ülke çapında sistematik olarak yasaklanmıştır.

⁴⁹ FİDH raporu (yuk. 24) s. 16-17.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid. s. 13.

⁵² Bkz. D. Çiğdem Sever, ‘Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı Bakımından İdari Yargının Etkili Bir Başvuru Yolu Olarak Niteliği: Yasaklama Kararlarında İptal Davaları ve Kötü Muamelede Tam Yargı Davaları Açısından Bir İnceleme’ (ESHİD, 2023) <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/08/Assessment-of-The-Effectiveness-of-Administrative-Justice-in-The-Right-to-Assembly-in-Turkey.pdf>.

⁵³ Ibid.: “İptal kararı verilen sınırlı hallerde de, kararlar her zaman toplantının ardından verilmiştir – tek bir karar hariç.”

⁵⁴ Bkz. Uluslararası Af Örgütü, Beyhan T. ‘Hapsedilen Taksim: Protesto hakkının adım adım nasıl kısıtlandığına bir örnek’, (12 Eylül 2022), <https://www.amnesty.org.tr/icerik/hapsedilen-taksimprotesto-hakkinin-adim-adim-nasil-kisitlandigina-bir-ornek> (Bu kamusal alanlar da ulaşımın sınırlı olduğu tecrit edilmiş bölgelerden seçilir).

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Bkz. D. Çiğdem Sever, (ESHİD, 2022) (yuk. 53).

⁵⁷ Yasaklar özellikle 2911 sayılı kanununun 17 ve 19. Maddelerine dayanmıştır.

⁵⁸ 5442 sayılı Kanununun 11(A) ve 11(C) maddeleri.

süresi ve sayısı da, makamların yetkilerini giderek nasıl daha fazla kötüye kullandığını göstermektedir.⁵⁹ Aşağıda yer alan rakamlar (Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, “ESHİD”), genel yasakların son yıllarda giderek daha fazla uygulandığını göstermektedir.⁶⁰

Yıl	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 (Ocak- Ekim)
Genel yasakların sayısı	51	73	58	141	249	232	87

- 32.** İl valileri tarafından konulan yasaklara (bkz. yukarıda) ek olarak, İçişleri Bakanlığı Covid-19 küresel salgını bağlamında 2020 yılında dört ve 2021 yılında üç genelge yayınlarak ülkenin tüm illerinde kamuya açık toplantılara genel bir yasak getirmiştir.⁶¹
- 33.** Yetkililerin getirdiği genel yasaklar geniş bir faaliyet yelpazesini kapsamaktadır; bunlar arasında gösteriler, basın açıklamaları, oturma eylemleri, konserler, stant ve çadır kurmak, imza toplamak, broşür ve el ilanı dağıtmak gibi açık yerlerde yapılan faaliyetler ve konferanslar, paneller, sergiler, oyunlar ve film gösterimleri gibi kapalı yerlerde yapılan faaliyetler yer almaktadır.⁶²
- 34.** Yasakların süresi de çok sorunludur. Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, 1 Ocak 2019 ve 31 Ocak 2020 tarihleri arasında yetkililer 25 ilde tüm toplantıları ve etkinlikleri 2 gün ile 395 gün arası değişen sürelerde yasaklayan en az 147 karar almıştır.⁶³ Bazı valiler bitmekte olan bir yasağın sonunda hemen yeni bir yasak getirerek mevcut yasağı uzatma yoluyla 30 günden daha fazla süreyle kesintisiz bir yasak uygulamıştır.⁶⁴ Özellikle, Doğu ve Güneydoğu illerindeki valiler, tüm gösterilere ve etkinliklere yönelik genel yasakları sıklıkla uygulamıştır.⁶⁵ 2018 ve 2021 yılları arasında en fazla yasak uygulayan ilk 10 il bu bölgelerdendir (İstanbul hariç).⁶⁶ En çarpıcı örnek ise Van ilini ilgilendirmektedir; Van’da 21 Kasım 2016’da kamuya açık tüm toplantılar ve etkinliklere yönelik genel bir yasak konmuş ve yetkililerin ek yasaklar getirmesiyle kamuya açık tüm gösteriler ve etkinlikler 27 Haziran 2022 tarihine dek kesintisiz olarak yasaklanmıştır.⁶⁷ Bu dönemde bu yasakların iptal edilmesi için yapılan 14 başvuru en nihayetinde Van İdari Mahkemesi⁶⁸ ve Elazığ Bölge İdari Mahkemesi⁶⁹ tarafından reddedilmiştir. Sonuç olarak, Van’da yetkililer toplantı özgürlüğü hakkının kullanılmasını nerdeyse 6 yıl süreyle engellemiştir. Son olarak, benzer şekilde Hakkari’de 4 Ocak 2022’den

⁵⁹ FIDH rapru (yuk. 24) s. 15.

⁶⁰ Bu istatistikler işbu bildirim için ESHİD tarafından paylaşılmıştır. Ayrıca bkz. ESHİD, ‘Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2021’, s.15, (Bu kararların büyük çoğunluğu bir toplantı yasağıyla ilgiliyken, bazılarında izin alma şartıyla toplantılara izin verilmiştir.) 2022’de genel yasaklar azalmış gibi görünürken, spesifik yasaklar ve barışçıl toplantılara sistematik şiddetli müdahaleler devam etmektedir.

⁶¹ Bu istatistikler işbu bildirim için ESHİD tarafından paylaşılmıştır.

⁶² FIDH rapuru (yuk. 24), s. 16.

⁶³ TİHV, ‘1 Ocak 2019 ile 31 Ocak 2020 Tarihleri Arasında Valilik Yasakları Nedeniyle Kullanılmayan Toplanma ve Gösteri Yapma Hakkı’ (9 Şubat 2020): <https://tihv.org.tr/arsiv/01-ocak-2019-ile-31-ocak-2020-tarihleri-arasinda-valilik-yasaklari-nedeniyle-kullanilmayan-toplanma-ve-gosteri-yapma-hakki/> .

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Avrupa Komisyonu, Komşuluk ve Genişleme Müzakereleri Genel Müdürlüğü, (2021), Türkiye 2021 Raporu, s.16; D. Çiğdem Sever, (ESHİD, 2022) (yuk.. 53), s. 17.

⁶⁶ Ibid, s. 17: Listedeki şehirler şu şekildedir: Van, İstanbul, Batman, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Muş, Adana, Tunceli.

⁶⁷ Ibid. s. 14; Bianet, ‘Hak Savunucuları Van’da Hakim Karşısındaydı’ (18 Ekim 2022) <https://m.bianet.org/bianet/print/268654-hak-savunuculari-van-da-hakim-karsisindaydi>;

⁶⁸ D. Çiğdem Sever, (ESHİD, 2022) (yuk.. 53), s. 15 :

⁶⁹ ESHİD, Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2021, s. 21.

itibaren kamuya açık tüm toplantılar ve etkinliklere yönelik kesintisiz olarak genel yasak uygulanmaktadır.⁷⁰

⁷⁰ Bu bilgiler Hafıza Merkezi tarafından elde edilmiştir.

Özel yasaklar

35. Genel yasakların yanı sıra, LGBTİ+ toplantıları ve etkinlikleri, muhalif partilerin toplantıları ve etkinlikleri ya da 1 Mayıs Uluslararası İşçi Bayramı ya da Dünya Kadınlar Günü gibi özel günlerde ve belli konularda düzenlenen gösterilere ve etkinliklere il valileri tarafından 5442 ve 2911 sayılı Kanunlar kapsamında ek yasaklar getirilmektedir.⁷¹ ESHİD tarafından sunulan istatistikler, yetkililerin toplantı özgürlüğü hakkını kısıtlamak için özel yasakları sıklıkla kullandığını göstermektedir.

Yıl	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 (Ocak- Ekim)
Özel yasakların sayısı	53	47	56	158	115	66	46

36. Yetkililer, “kamu emniyeti ve güvenliği”, “suç işlenmesinin önlenmesi”, “başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması”, “kamu sağlığı”, ve “kamu ahlakı” gibi kanunda geçen kısıtlama gerekçelerinin genellikle harfiyen birer kopyası olan soyut ve genel gerekçeler göstererek, geniş bir yelpazeye yayılan farklı konular için düzenlenen toplantılara ve etkinliklere özel yasaklar uygulamıştır.⁷² Yetkililer bazen de başka soyut gerekçeler ileri sürmüştür; FIDH bu gerekçelerin “yerel ya da uluslararası hukukta bir dayanağı olmadığını ve demokratik bir toplumda toplantı özgürlüğüne kısıtlama getirilmesini asla haklı çıkaramayacağını” belirtmektedir.⁷³ Yasaklama ya da erteleme kararlarında ayrıntılı ve somut bir gerekçe genellikle bulunmamaktadır.⁷⁴ Örneğin, yasaklama nedeni olarak genellikle kamu güvenliği öne sürülmesine rağmen, diğer güvenlik tedbirlerini almak yerine toplantıları ve etkinlikleri ertelemenin ya da yasaklamanın neden gerekli olduğuna dair bir gerekçe gösterilmemektedir.⁷⁵ Ayrıca, iktidar partilerinin destekçileri tarafından düzenlenen etkinlikler ve toplantılara izin verilmesine rağmen, Hükümet ve valiler barışçıl protestoları yasaklamak için olağanüstü hal ve Covid-19 küresel salgınına da bir bahane olarak kullanmıştır.⁷⁶

37. Yetkililer tarafından sistematik olarak özel yasak konulan toplantılar ve etkinlikler arasında yer alanlar:

-LGBTİ+ toplantılar

38. İlk olarak, 2016-2018 yılları arasında olağanüstü hal sırasında LGBTİ+ örgütleri tarafından düzenlenen tüm gösteriler ve etkinlikler açıkça ayrımcı temeller nedeniyle süresiz olarak yasaklanmıştır. Ankara Valisi her türlü LGBTİ+ etkinliğini süresiz olarak yasaklamıştır (18 Kasım 2017 tarihli karar). Olağanüstü hal sonrasında da devam eden bu yasak, ancak Nisan 2019’da bir idari mahkeme kararı ile sona ermiştir.⁷⁷ Sonuç olarak, Ankara’da tüm LGBTİ etkinliklerine yönelik

⁷¹ 5442 sayılı Kanununun 11(A), (B) ve (C) maddeleri ile 2911 sayılı Kanununun 17. Maddesi.

⁷² FIDH raporu (yuk. 24), s. 16-17.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ D. Çiğdem Sever, (ESHİD, 2022) (yuk. 53), s. 20.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ İHD, ‘Kriz durumlarında barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkına ilişkin Özel Raportör raporuna katkı’ (2 Ağustos 2022); (yuk. 24)

⁷⁷ D. Çiğdem Sever, (ESHİD, 2022) (yuk. 53), s. 16.

Ankara valiliğinin 18 Kasım 2017 tarihli kararı (no. 32017) aşağıdaki gibidir: “Çeşitli sosyal medya ve birtakım yazılı ve görsel medya organlarından LGTT (Lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel veya travesti) ile LGBTİ (Lezbiyen, gay, biseksüel, transgender, intersex) adıyla çeşitli sivil toplum örgütleri tarafından, ilimizin muhtelif yerlerinde

kesintisiz olarak 1 ½ yıl süren genel bir yasak uygulanmıştır.⁷⁸

- 39.** İkinci olarak, 2015 yılından itibaren yetkililer, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde düzenlenmek istenen Onur Yürüyüşlerine yönelik pek çok özel yasak uygulamıştır. Özellikle, 2003'den beri Taksim, İstanbul'da düzenli olarak yapılan Trans Onur Yürüyüşü⁷⁹, ve İstanbul Onur Yürüyüşü,⁸⁰ İstanbul ve Beyoğlu Valilikleri tarafından Haziran 2015'den itibaren sistematik olarak yasaklanmıştır.⁸¹ Ayrıca, diğer il valilikleri de İzmir,⁸² Eskişehir⁸³, Çanakkale, Kadıköy ve Datça⁸⁴ dâhil Türkiye'nin diğer illerinde ve ilçelerinde düzenlenmek istenen Onur Yürüyüşlerine yasak getirmiştir.
- 40.** Üçüncü olarak, il valiliklerinin yanı sıra, üniversite yönetimleri de LGBTİ+ etkinliklerini ve toplantılarını yasaklama kararı almıştır. Bilhassa Orta Doğu Teknik Üniversitesi ("ODTÜ") yönetimi 2018,⁸⁵ 2019⁸⁶ ve 2022⁸⁷ yıllarında Onur Yürüyüşü ve diğer LGBTİ+ etkinliklerini yasaklama kararı almış, benzer şekilde Boğaziçi Üniversitesi de 2022'de Onur Yürüyüşünü

birtakım toplumsal hassasiyet ve duyarlılıkları içeren sinema, sinevizyon, tiyatro, panel, söyleşi, sergi vb. etkinliklerin gerçekleştirileceği şeklinde bilgiler elde edilmiştir.

Söz konusu paylaşımlarla halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik edeceği, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın tehlikenin ortaya çıkabileceği; ayrıca kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasını tehlikeye düşürebileceği göz önünde bulundurulduğunda yapılmak istenen organizasyona katılacak olan grup ve şahıslara yönelik olarak; birtakım toplumsal duyarlılıklar nedeniyle de bazı kesimler tarafından tepki gösterilebileceği ve provokasyonlara neden olabileceği değerlendirilmektedir. <<http://www.ankara.gov.tr/yasaklama-kararina-iliskin-basin-duyurusu-19112017>>.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Trans Onur Yürüyüşü 22 Haziran 2015'te herhangi bir müdahale olmaksızın gerçekleşmiş ancak 28 Haziran 2015 tarihindeki İstanbul Onur Yürüyüşü İstanbul Valiliği tarafından yasaklanmış ve gösteri esnasında şiddetli polis müdahalesi yaşanmıştır. Yetkili makamların ilk yasaklama gerekçesi yürüyüşün Müslümanlar bakımından özel bir manevi anlamı olan Ramazan ayına denk gelmesidir. 2017 tarihinde yürüyüş Ramazan ile aynı zamana denk gelmesi de güvenlik endişeleri nedeniyle tekrar yasaklanmıştır; bu durum yetkililerce LGBTİ+ topluluğuna baskı yapmak için Ramazan'ın bir bahane olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Daha sonra, hem Trans Onur Yürüyüşü, hem de Taksim'deki İstanbul Onur Yürüyüşü yetkililerce yasaklanmış ve bu gösterilerde polis müdahalesiyle karşılaşmıştır.

⁸⁰ Kaos GL, 'Beyoğlu Kaymakamlığı'ndan LGBTİ+ Onur Yürüyüşü gini eylem yasağı' (26 Haziran 2021) <https://kaosgl.org/haber/beyoglu-kaymakamligi-ndan-lgbti-onur-yuruyusu-gunu-eylem-yasagi> ;

⁸¹ FIDH raporu (yuk. 24), s. 16-17; Umut Rojda Yıldırım, Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD), '2015'ten Günümüze Yasaklarla İstanbul Onur Yürüyüşü' (2015'ten beri İstanbul Onur Yürüyüşü'ne yönelik kısıtlamalara ilişkin rapor) (2022).

Ayrıca bkz. İstanbul'da Trans Onur Yürüyüşünün tarihi, <https://kaosgl.org/haber/trans-onur-yuruyusu-nun-8-yili-bize-ikinci-sinif-vatandas-gibi-davranilmasina-izin-vermeyecegiz>.

⁸² Kaos GL, 'İzmir Onur Yürüyüşüne Yasak: Alışın, gitmiyoruz!' (18 Haziran 2019),

<https://kaosgl.org/haber/izmir-valiligi-onur-yuruyusu-demedden-onur-yuruyusu-nu-yasakladi-izmir-de-acik-alan-etkinlikleri-3-gun-sureyle-yasaklandi>; Kaos GL, 'İzmir Valiliği Onur Yürüyüşü demeden Onur Yürüyüşü'nü yasakladı: İzmir'de açık alan etkinlikleri 3 gün süreyle yasaklandı!' (25 Haziran 2022), <https://kaosgl.org/haber/izmir-valiligi-onur-yuruyusu-demedden-onur-yuruyusu-nu-yasakladi-izmir-de-acik-alan-etkinlikleri-3-gun-sureyle-yasaklandi>.

⁸³ Gazete Duvar, 'Eskişehir Valiliği'nden "Onur Haftası" yasağı' (24 Haziran 2022),

<https://www.gazeteduvar.com.tr/eskisehir-valiliginden-onur-haftasi-yasagi-haber-1570736>.

⁸⁴ TİHV, '2022 Onur Ayı Etkinliklerine Yönelik Hak İhlalleri', <https://tihv.org.tr/ozel-raporlar-ve-degerlendirmeler/2022-onur-ayi-etkinliklerine-yonelik-hak-ihlalleri/>.

⁸⁵ Diken, 'ODTÜ'de Onur Yürüyüşü'ne çağrı: Rektörlük yasakladı, öğrenciler kararlı' (10 Mayıs 2018), <https://www.diken.com.tr/odtude-onur-yuruyusune-cagri-rektorluk-yasakladi-ogrenciler-kararli/>

⁸⁶ Kaos GL, 'Hükümet'ten ODTÜ Onur Yürüyüşü yanıtı: "Rektörlük yasakladı, ayrımcı değiliz" (16 Nisan 2020), <https://kaosgl.org/haber/hukümet-ten-odtu-onur-yuruyusu-yaniti-rektorluk-yasakladi-ayrimci-degiliz>

⁸⁷ Kaos GL, 'Devlet LGBTİ+'lara savaş açtı: 37 günde 10 yasak, en az 530 gözaltı' (27 Haziran 2022), <https://kaosgl.org/haber/devlet-lgbti-lara-savas-acti-37-gunde-10-yasak-en-az-530-gozalti>

yasaklamıştır.⁸⁸

41. Bazı özel yasaklar daha sonra idari mahkemeler tarafından iptal edilmiş olsa bile, iptal kararlarının planlanan toplantı tarihlerinden epey sonra alındığını belirtmek gerekir.⁸⁹ Bu arada toplantılar gerçekleştirilememiş ya da barışçıl toplantı hakkını kullanmak isteyenler polis tarafından zorla dağıtılmıştır.⁹⁰ Üstelik yetkililerin toplantı özgürlüğü hakkına müdahale etmek için somut gerekçe sunamaması nedeniyle idari mahkemelerin bu gibi az sayıda yasağı kanuna aykırı bulmasına rağmen, mahkeme kararları sonrasında bile yetkililer LGBTİ+ etkinliklere ve gösterilere benzer yasaklar koymaya devam etmiştir.

- *Kadın hakları ile ilgili toplantılar*

42. Son yıllarda yetkililer, Dünya Kadınlar Günü (8 Mart) ve Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü (25 Kasım) başta olmak üzere kadın hakları grupları tarafından düzenlenen etkinliklere ve toplantılara ciddi yasaklar getirmiştir.

43. Öncelikle, 2003 yılından itibaren her 8 Mart günü Taksim, İstanbul'da kadın hakları alanında çalışan çeşitli örgütler tarafından düzenlenen Feminist Gece Yürüyüşü de yetkililer tarafından benzer yasaklara uğradı. Örneğin, İstanbul valiliği ve Beyoğlu ve Beykoz kaymakamlıkları 8 Mart Dünya Kadın Gününde düzenlenen etkinlikleri ve toplantıları durdurmak için son üç yıldır özel yasaklar uygulamıştır.⁹¹

44. İkinci olarak, Türk yetkililer 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü vesilesiyle düzenlenen gösterileri de yasaklamaya başlamıştır. Bu yıl Beyoğlu Kaymakamlığı,⁹² Diyarbakır Valiliği⁹³ ve Dersim (Tunceli) Valiliği⁹⁴ ,bu gün için düzenlenen toplantıları

⁸⁸ Diken, 'ODTÜ'de Onur Yürüyüşü'ne çağrı: Rektörlük yasakladı, öğrenciler kararlı' (10 Mayıs 2018),

<https://www.diken.com.tr/odtude-onur-yuruyusune-cagri-rektorluk-yasakladi-ogrenciler-kararli/>

⁸⁹ Örneğin, İstanbul Valiliğinin 2019'da Bakırköy'deki Onur Yürüyüşünü yasaklaması kararı daha sonra İstanbul 10. Bölge İdare Mahkemesi tarafından 7 Ekim 2020 tarihli kararla hukuka aykırı bulunmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: detail <https://kaosgl.org/haber/mahkeme-2019-istanbul-onur-yuruyusu-icin-bakirkoy-yasagini-iptal-etti>). Benzer şekilde, 2020'de İzmir Bölge İdare Mahkemesi, Onur Yürüyüşü'nün çoğulculuğa ve barış içinde bir arada yaşamaya katkı sağlayacağı için demokratik bir toplumda korunması gereken temel bir hak ve özgürlük olduğunu belirterek, 2019 yılında İzmir'deki Anıt Yürüyüşü yasağını da 2020'de kaldırmıştır. (detaylı bilgi için bkz.:

<https://kaosgl.org/en/single-news/ban-on-7th-izmir-lgbti-pride-parade-has-been-annulled>). Son olarak 2022'de Ankara 7. Bölge İdare Mahkemesi ODTÜ'de 2019 için planlanmış olan ODTÜ Onur Yürüyüşüne yönelik yasakları iptal etmiştir (daha fazla detay için, <https://kaosgl.org/haber/mahkeme-9-odtu-onur-yuruyusu-yasagini-iptal-etti>).

⁹⁰ Aşağıda bkz. *IV.B.2 Bölüm*.

⁹¹ İstanbul'da toplanma, yürüyüş ve basın açıklamalarına ilişkin Taksim'in yasalanaşması için bkz. Stockholm Özgürlük Merkezi, 'Valilik İstanbul'da her yıl düzenlenen Feminist Gece Yürüyüşünü yasakladı' (Mart 2022), <https://stockholmcf.org/governors-office-bans-annual-feminist-night-march-in-istanbul/>; Evrensel, 'İstanbul Valiliği, Taksim'deki 8 Mart yürüyüşünü yasakladı' (7 Mart 2022), <https://www.evrensel.net/haber/456525/istanbul-valiligi-taksimdeki-8-mart-yuruyusunu-yasakladi> Ayrıca bkz. Beykoz Kaymakamlığının o günkü tüm etkinlik ve gösteriler bakımından getirdiği yasak, ESHİD; 'Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı Bülteni: Ocak-Mart 2022' (2022)

https://www.esithaklar.org/wpcontent/uploads/2022/05/ESHID_Toplantı-ve-Gösteri-Hakkı-Ocak-Mart-2022-Bülteni.pdf; Taksim'de 2020 yılı için getirilen yasak için bkz. Deutsche Welle, 'Feminist Gece Yürüyüşü'ne polis müdahalesi' (9 Mart 2020), <https://www.dw.com/tr/feminist-gece-y%C3%BCr%C3%BCy%C3%BC%C5%9F%C3%BCne-polis-m%C3%BCdahalesi/a-52688405>.

⁹² Bianet English, 'November 25 demonstrations banned in İstanbul's Beyoğlu (25 Kasım gösterileri İstanbul Beyoğlunda yasaklandı)' (24 Kasım 2022), <https://m.bianet.org/english/women/270479-november-25-demonstrations-banned-in-istanbul-s-beyoglu> .

⁹³ Gazete Duvar, 'Diyarbakır'da 25 Kasım yürüyüşüne valilik yasağı' (25 Kasım 2022),

<https://www.gazeteduvar.com.tr/diyarbakirda-25-kasim-yuruyusune-valilik-yasagi-haber-1590889> .

⁹⁴ Evrensel, '25 Kasım 2022 | Kadınlar eşit, özgür, şiddetsiz bir yaşam için her yerde alandıydı' (25 Kasım 2022), <https://www.evrensel.net/haber/475516/25-kasim-2022-kadinlar-esit-ozgur-siddetsiz-bir-yasam-icin-her-yerde>

yasaklamıştır.

45. Üçüncü olarak, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet ile ilgili diğer toplantılar da özel yasaklar ile engellenmiştir. Türkiye'nin Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesinden (İstanbul Sözleşmesi) çekilmesini protesto etmek amacıyla düzenlenen çeşitli etkinlikler ve toplantılar da il valilikleri tarafından Covid-19 küresel salgını bahane edilerek yasaklanmıştır.⁹⁵ Bununla beraber, hükümet aynı zamanda iktidar partilerini destekleyen toplantılara ise izin vermiştir.⁹⁶

- *Cumartesi Anneleri/İnsanları*

46. Cumartesi Anneleri/İnsanları, Türkiye'de 1980'li ve 1990'lı yıllar arasında meydana gelen zorla kayıp edilmeler için hesap verilmesini talep eden barışçıl bir protesto eylemi yapmak üzere 27 Mayıs 1995'ten itibaren her Cumartesi İstanbul'un Galatasaray Meydanında toplanan bir grup insan hakları savunucularıdır. Toplantılar, kayıp edilen mağdurların resmini ellerinde tutan mağdur annelerinin ve yakınlarının nöbet tutması şeklinde gerçekleşmektedir. Nöbetin 500. ve 600. Haftası⁹⁷ gibi önemli günlerinde çok sayıda katılımın olduğu ve Galatasaray Meydanında barışçıl olarak düzenlenen bu nöbetler, 25 Ağustos 2018'de Beyoğlu kaymakamı tarafından Galatasaray Meydanının 2911 sayılı Kanun uyarınca belirlenen kanuna uygun toplanma yerlerinden biri olmadığı ve yetkililere 48 saat öncesinden bildirim yapılmadığı gerekçesiyle yasaklanmıştır.⁹⁸ Beyoğlu Kaymakamı yasağa ilişkin açıklamasında 2911 sayılı Kanununun 10. ve 17. Maddelerine ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 32. Maddesinin (ç) bendine⁹⁹ atıfta bulunmuştur.¹⁰⁰ Daha sonra polis katılımcıları yakalayıp ve aşırı güç kullanarak nöbete müdahale etmiş ve şiddet içeren bir şekilde katılımcıları dağıtmıştır. Bu yasağın getirilmesinden ve polisin kalabalığı şiddet kullanarak dağıtmaya başlamasından sonra Galatasaray Meydanı, sadece Cumartesi Anneleri/İnsanlarının değil, tüm muhalif grupların barışçıl gösteri düzenlemesinin engellendiği ve polisin yoğun olarak gözetim altında tuttuğu yerlerden biri haline gelmiştir.

47. Benzer şekilde, İnsan Hakları Derneği ve zorla kayıp edilenlerin yakınları tarafından Diyarbakır Koşuyolu parkında ve Batman'da düzenlenen haftalık nöbetler "kamu güvenliği" gerekçesiyle

alandaydı.

⁹⁵ Örneğin Antalya Valiliğinin 23 Kasım 2020'de başlayan 10 günlük yasağı için bkz.:

<https://www.dokuz8haber.net/antalya-valiliginin-istanbul-sozlesmesi-korkusu-kentte-10-gunluk-yasak>; ayrıca bkz. Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkına ilişkin ESHİD bülteni: Ekim-Aralık 2021 <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/02/%F0%9F%93%A2-Baris%CC%A7c%CC%A7il-Toplanti-ve-Go%CC%88steri-Hakki-Bu%CC%88lteni->; Tunceli Valiliğinin 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü etkinliklerine getirdiği yasağın, Ekmek ve Gül, 'Dersim'de 25 Kasım Standına Valilik Engeli' (18 Kasım 2021) <https://www.ekmekvegul.net/gundem/dersimde-25-kasim-standina-valilik-engeli>

⁹⁶ Örneğin, İHD'nin ", 'Kriz durumlarında barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkına ilişkin Özel Raportör raporuna katkı'da (yuk. 77) vurguladığı üzere, yetkililer kadın haklarıyla ilgili toplantılara yasak getirdikleri aynı dönemde Azerbaycan'ın askeri operasyonlarını desteklemek için yapılan toplantılara izin vermiştir.

⁹⁷ Nöbet, 1999-2009 arasında 10 yıl boyunca durmuş, daha sonra kesintisiz devam etmiştir. Eylül 2018'den beri Taksim İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi önünde yürütülmektedir. Covid-19 salgını boyunca çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir.

⁹⁸ Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Front Line Defenders, Ortak Açıklaması: 'Türkiye: Yetkililer Cumartesi Anneleri/İnsanları davasındaki tüm yargılananların beraat etmesini sağlamalı' 24 Mart 2021, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/3890/2021/en/>.

⁹⁹ Bu düzenleme, kaymakamlara güvenlik ve kamu düzeninin sağlanması için polis tarafından alınan önleyici tedbirler de dahil olmak üzere, gerekli tedbirlerin alınması yetkisi vermektedir.

¹⁰⁰ BBC News Türkçe, "Cumartesi Anneleri'nin 700. Hafta oturumuna yasak", 25 Ağustos 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45307188>

Diyarbakır ve Batman Valileri tarafından 1 Eylül 2018'de *süresiz* olarak yasaklanmıştır.¹⁰¹

2. Gösterilerde Polis Müdahalesi, Güç Kullanımı ve İşkence

- 48.** Uygulamada, Türkiye'de barışçıl protestocular, keyfi olarak ve kolaylıkla "kanuna aykırı" ilan edilen gösterilere sadece katıldıkları için genellikle polis şiddeti ve keyfi yakalamaya maruz kalma riski altındadır. Türk kolluk görevlilerinin toplantı ve gösterilerdeki uygulamaları incelendiğinde aşağıdaki hususlar ortaya çıkmaktadır:
- Polis, barışçıl niteliğine rağmen toplantıları sistematik olarak zorla dağıtmaktadır.
 - Polis, kalabalığı dağıtırken protestoculara karşı sürekli olarak aşırı güç - bazı durumlarda yaşamı tehdit edecek nitelikte- kullanmaktadır ki bu durum başlı başına kötü muamele ya da işkence sayılabilir.
 - Çok sayıda barışçıl protestocu polis tarafından sistematik olarak gözaltına alınmakta ve gözaltında iken kötü muamele görmektedir.
 - İdari yetkililerin eylemlerinin ya da polisin aşırı güç kullanımının ne ölçüde makul ve orantılı olduğunu değerlendirmek için ciddi bir ex post facto inceleme yapılmamaktadır.
- 49.** ESHİD tarafından yayınlanan bilgiler (aşağıdaki tabloda görüleceği üzere), barışçıl toplantılarda polis müdahalesinin ve göstericilerinin gözaltına alınmasının ne kadar yaygın hale geldiğini göstermektedir.¹⁰² Tablo ayrıca, olağanüstü halin 2018'de sona ermesine rağmen polis müdahalesinin ve polis tarafından yakalanan kişi sayısının 2019'da arttığını göstermektedir. Öte yandan, 2019 yılından sonra polis müdahalesi sayısında bir düşüş olmuş gibi gözükmesine rağmen, COVID kısıtlamaları nedeniyle daha az gösterinin yapıldığını da belirtmek gerekir. Üstelik polisin barışçıl toplantılara sistematik olarak şiddet kullanarak müdahale etmesi ve barışçıl protestocuların kriminalize edilmesi nedeniyle oluşan ciddi caydırıcı etki yüzünden gösterilere katılım sayısında düşüş olmuştur.¹⁰³ Ayrıca, 2022 yılında gerçekleşen çarpıcı yükseklikteki gözaltı sayısı, gösterilerde polisin aşırı müdahalesinin arttığına dair bir gösterge olarak değerlendirilmelidir.
- 50.** Raporlar ayrıca, polisin gözaltına aldığı göstericilerin genellikle nezarethanede tutulduğunu ya da haklarında seyahat yasağı, ev hapsi ve her hafta karakola gidip imza verme yükümlülüğü gibi diğer adli kontrol tedbirlerinin uygulandığını göstermektedir.¹⁰⁴

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 (Ocak- Ekim)
Polis müdahalelerinin sayısı	236	282	552	1354	552	614	274
Gözaltına alınan kişi sayısı	2426	2358	2499	3544	1663	1941	3498

¹⁰¹ Bianet, "Kayıp Yakınlarının Diyarbakır ve Batman'daki Eylemleri de Yasaklandı", 1 Eylül 2018, <https://m.bianet.org/kurdi/insan-haklari/200398-kayip-yakinlarinin-diyarbakir-ve-batman-daki-eylemleri-de-yasaklandi>.

¹⁰² Bu istatistikler işbu bildirim için ESHİD tarafından paylaşılmıştır.

¹⁰³ ESHİD raportörleri ile yapılan bir röportajda ifade edilmiştir.

¹⁰⁴ FIDH raporu, (yuk. 24) s. 27.

Örneğin bkz., TIHV/HRFT, 'Türkiye İnsan Hakları Raporu 2021' (September 2022) s. 251 (gözaltına alınan göstericilerden 242'si adli kontrol şartıyla serbest bırakılmış, 45 kişiye ev hapsi kararı verilmiştir); TIHV/HRFT, 'Türkiye İnsan Hakları Raporu 2020' (Haziran 2021) s. 215 (gözaltında alınan 100 gösterici adli kontrol şartıyla, 77 gösterici ise yurtdışı yasağı ile serbest bırakılmıştır); TIHV/HRFT, 'Türkiye İnsan Hakları Raporu 2019' (Haziran 2020) s. 227 (gözaltına alınan söztericilerden 166'sı adli kontrol şartıyla serbest bırakılmıştır).

Polis müdahalesi sonucunda yaralanan protestocu sayısı	28	61	14	126	34	64	NA
--	----	----	----	-----	----	----	----

- 51.** TİHV tarafından toplanan verilere göre, 2021’de en az 3,540 kişi¹⁰⁵ ve 2020’de en az 1,929 kişi katıldıkları barışçıl toplantılara yapılan polis müdahalesi sonucunda kötü muameleye ve işkenceye maruz kalmıştır.¹⁰⁶ Polisin çoğu toplantıda sistematik olarak protestoculara karşı aşırı güç kullanması sonucu yaralananlar olmuştur.¹⁰⁷ ESHİD tarafından toplanan veriler, 2016’dan itibaren kolluk görevlilerinin barışçıl toplantıları dağıtmak için kullandığı ve göstericilerin yaralanmasına yol açan farklı yöntemleri ortaya koymaktadır. Bu yöntemler arasında göz yaşartıcı gaz, tazyikli su, fiziksel güç, plastik mermi ve cop ile dayak atma yer almaktadır.¹⁰⁸ Ayrıca, aynı verilere göre, kolluk görevlileri en az dört vakada müdahale sırasında atış mühimmatı kullanmıştır.
- 52.** Çeşitli STÖ raporlarına göre, işçi hakları, çevre koruma, kadın hakları, LGBTİ+ hakları, muhalif siyasi faaliyetler, alıkonulma koşulları, adalet için kampanyalar, adil yargılanma hakkı, polis şiddeti, yaşama hakkı, toplu ihraçlar ve Kürt nüfusun yoğunlukta olduğu Güneydoğuda meydana gelen insan hakları ihlalleri gibi, ama bunlarla sınırlı olmayan, çok çeşitli konuda düzenlenen barışçıl etkinliklere ve protestolara polis sistematik olarak müdahale etti.¹⁰⁹ Türkiye’de polisin bu yaygın ve istismar edici müdahaleleri, özellikle olağanüstü hal süresince ve sonrasında toplantı özgürlüğü hakkını değersiz kılmaktadır. Bir yandan, barışçıl protestoculara karşı sürekli aşırı güç kullanılması barışçıl toplantı hakkı üzerinde caydırıcı bir etki yaratmakta ve hak sahiplerinin barışçıl toplantılara katılmaktan vazgeçmesine sebep olmaktadır. Öte yandan, gösterileri bastırmak için aşırı güç kullanımının normalleştirilmesi, halkın gözünde sivil toplum aktörlerinin damgalanmasına ve itibarsızlaştırılmasına katkıda bulunmaktadır.¹¹⁰ Toplantı özgürlüğü hakkını kullanan sivil toplum üyeleri polis tarafından dayak yemekte, tartaklanmakta, istismara maruz kalmakta, elleri kelepçeli halde gözaltına alınmakta ve böylece yetkililer tarafından “suçlu”, “terörizm yanlısı” ve “aşırı” olarak marjinalleştirilmektedir.¹¹¹ Aşağıdaki paragraflarda, toplantı özgürlüğü hakkının etkili olarak kullanılmasını ciddi ölçüde kısıtlayan polis uygulamalarını gösteren en yakın tarihli ve çarpıcı örneklerle yer verilmektedir.
- 53.** Kolluk görevlileri, yetkililerin genel ve özel yasaklar getirdiği etkinliklere ve gösterilere sistematik olarak şiddet içeren şekilde müdahale etmiştir. Özellikle de 2016’dan beri polis, İstanbul Onur Yürüyüşü LGBTİ+ etkinliklerine ve Onur Yürüyüşüne karşı haksız ve aşırı güç kullanarak müdahale etmektedir.¹¹² Haziran 2022’de düzenlenen Onur Ayı etkinliği sırasında polis memurlarının aşırı

¹⁰⁵ TİHV ve İHD, ‘Verilerle 2021 Yılında Türkiye’de İnsan Hakları İhlalleri’, s. 11, <https://tihv.org.tr/ozel-raporlar-ve-degerlendirmeler/verilerle-2021-yilinda-turkiyede-insan-haklari-ihlalleri/>.

¹⁰⁶ TİHV ve İHD, *Verilerle 2020 Yılında Türkiye’de İnsan Hakları İhlalleri*, <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/verilerle-2020-yilinda-turkiyede-insan-haklari-ihlalleri/>

ESHİD, *Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2021*; ESHİD, *Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu, Ekim 2015 – Kasım 2016 Türkiye*, <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2017/03/AMER-Freedom-of-Assembly-Annual-Report.pdf>

¹⁰⁷ Örneğin bkz.: TİHV/HRFT, ‘Türkiye İnsan Hakları Raporu 2021’ (Eylül 2022), ‘Türkiye İnsan Hakları Raporu 2020’ (Haziran 2021), ve ‘Türkiye İnsan Hakları Raporu 2019’ (Haziran 2020) s. 27-49;

¹⁰⁸ Bu bilgiler işbu bildirim için ESHİD tarafından paylaşılmıştır. Ayrıca bkz. (yuk. 97)

¹⁰⁹ Bkz. (yuk. 105).

¹¹⁰ FIDH raporu, (yuk. 24) s. 28

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Komiseri (2021, Haziran 17). CommDH(2021)20, Türkiye İçişleri Bakanı ve

güç kullanması yüzünden bazı kişiler yaralanmış ve hastaneye kaldırılmıştır. Raporlara göre, en az 526 LGBTQİ+ protestocu, insan hakları savunucusu, gazeteci ve avukat bu olay sırasında polis tarafından yakalanmış ve yakın mesafeden biber gazının kullanılması, ellerinin arkadan kelepçelenmesi, dayak ve sözlü taciz gibi, ve bunlarla sınırla kalmayan, işkence ve/veya insanlık dışı muameleyle maruz kalmıştır.¹¹³

54. Benzer şekilde, Türkiye'deki çok yüksek sayıdaki kadın cinayetlerini, ev içi şiddeti, eşitsizliği ve ayrımcılığı protesto etmek ve bu konulara dikkat çekmek isteyen kadın hakları gruplarının düzenlediği barışçıl toplantılar da (her yıl 8 Mart ve 25 Kasım tarihlerinde düzenlenen toplantılar) son yıllarda polis tarafından şiddet içeren müdahaleler ile dağıtılmıştır. 2022'de İstanbul, İzmir, Antalya, Ankara ve Adana'daki 8 Mart gösterileri sırasında polis, barışçıl protestocuları dağıtmış ve 94 kadın hakları savunucusunu gözaltına almıştır.¹¹⁴
55. Kürt kadın hakları savunucuları da 8 Mart 2022'de Diyarbakır'da düzenlenen gösterilere katıldıktan sonra hedef alındı. 16 Mart 2022'de Türk kolluk görevlileri 24 kadın hakları savunucusunun evine baskın yaparak kanuna aykırı şekilde gözaltına almıştır.¹¹⁵ 13 kadın tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılırken diğerleri tutuklanmıştır. Kadın insan hakları savunucularının yakalanmaları, gözaltında tutulmaları ve tutuklu yargılanmaları sürecinde insanlık dışı ve onur kırıcı muameleyle maruz bırakıldıklarına dair ciddi iddialar ileri sürülmüştür.
56. İstanbul'da 25 Kasım 2022 tarihinde polisin benzer şekilde haksız ve aşırı güç kullandığı müdahalede en az 216 kadın gözaltına alınmış, işkence ve kötü muameleyle maruz kalmıştır.¹¹⁶

Adalet Bakanına Mektup <https://rm.coe.int/letter-to-mr-suleyman-soylu-minister-of-interior-and-mr-abdulhamit-gul/1680a2e486>; Birleşmiş Milletler Özel Prosedürleri, (2020, Şubat 11). Bildiri: Türkiye, AL TUR 1/2020, <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gld=25056>; Birleşmiş Milletler Özel Prosedürleri, (2018, Eylül 18). Bildiri: Türkiye, AL TUR 12/2018, <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gld=24083>.

¹¹³ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Dunja Mijatović, (2020, Şubat 19) '1-5 Temmuz 2019 Türkiye ziyaretini müteakip rapor', CommDH(2020)1, §§146-147, <https://rm.coe.int/090000168099823e> ; Uluslararası Af Örgütü, Türkiye 2021 Raporu (2021), <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/turkey/report-turkey/>; Uluslararası Af Örgütü, (2019, Haziran 30), 'Türkiye: Polis İstanbul Onur Yürüyüşüne karşı haksız ve aşırı güç kullandı' <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/06/turkey-police-use-unwarranted-and-excessive-force-against-istanbul-pride/>.

¹¹³ Kaos GL, 'Ankara Onur Yürüyüşü'nde şiddet gören gazeteciler: İktidar her sene dozunu arttırdığı bir savaş ilan etti' (18 Temmuz 2022), <https://kaosgl.org/haber/ankara-onur-yuruyusu-nde-siddet-goren-gazeteciler-iktidar-her-sene-dozunu-arttirdigi-bir-savas-ilan-etti> ; Kaos GL 'Onur Yürüyüşleri bilançosu artıyor: 582 gözaltı, sokakta işkence, bitmeyen isyan!', (8 Temmuz 2022). <https://kaosgl.org/haber/onur-yuruyusleri-bilancosu-artiyor-582-gozalti-sokakta-iskence-bitmeyen-isyan> ; Kaos GL, İzmir 10. 'LGBTİ+ Onur Yürüyüşü: Aktivistler, avukatlar, milletvekilleri ablukaya alındı, darp edildi' (21 Temmuz 2022), <https://kaosgl.org/haber/izmir-10-lgbti-onur-yuruyusu-aktivistler-avukatlar-milletvekilleri-ablukaya-alindi-darp-edildi> ; Kaos GL, (2022, Temmuz 20), 'Eskişehir Onur Yürüyüşü: LGBTİ+'lar saldırıya uğrarken, nefret suçu işleyenlere dokunulmadı' (20 Temmuz 2022), <https://kaosgl.org/haber/eskisehir-onur-yuruyusu-lgbti-lar-saldiriya-ugrarken-nefret-sucu-isleyenlere-dokunulmadi>

¹¹⁴ ESHID, 'Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı Bülteni: Ocak-Mart 2022' (2022) (yuk.88).

¹¹⁵ TIHV/HRFT, 'Diyarbakır'da Kadın Hakları Savunucularının Tutuklanmaları Hakkında Ortak Açıklama' (2022, Mart 3) <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/diyarbakirda-kadin-haklari-savunucularinin-tutuklanmalarini-hakkinda/> . Ayrıca bkz. 'Türkiye'de kadın insan hakları savunucularına yönelik süregelen hukuk dışı, keyfi gözaltılar ve yargısal zorbalığa ilişkin BM Özel Prosedürlerine Acil Eylem Mektubu', <https://www.turkeylitigationssupport.com/blog/2022/5/16/urgent-action-letter-to-the-un-special-procedures-on-the-ongoing-unlawful-and-arbitrary-detention-and-judicial-harassment-of-women-human-rights-defenders-in-turkey> .

¹¹⁶ Bianet English, 'November 25 Platform makes criminal complaint for police brutality (25 Kasım Platformu polis şiddeti için suç duyurusunda bulundu)'(30 Kasım 2022), <https://m.bianet.org/english/women/270763-november-25-platform-makes-criminal-complaint-for-police-brutality>

Polis, protestonun en başından itibaren şiddete başvurarak, hakaret içeren ve taciz edici bir lisan kullanmış; kadın protestoculara karşı kalkan kullanarak onlara vurmuş ve onları tekmelemiş; bu muamele sonucunda bazı kadınlar baygınlık geçirmiş, bir protestocunun bacağı kırılmış, bazıları kanlar içinde kalmıştır. Protestocu kadınlar elleri arkadan kelepçelenerek gözaltına alınmıştır.¹¹⁷

57. Polis sadece yetkililer tarafından önleyici amaçlı yasaklanan toplantılara müdahale etmekte kalmamış, aynı zamanda çok sayıda diğer barışçıl toplantıyı da şiddet kullanarak dağıtmıştır. 2021’de Boğaziçi Üniversitesi rektörünün cumhurbaşkanı tarafından atanmasını barışçıl şekilde protesto eden öğrencilere polis tarafından müdahale edilmiştir. Sonuç olarak, barışçıl gösteriler sırasında 1,088 öğrenci gözaltına alınmış ve polisin aşırı güç kullanması nedeniyle 15 öğrenci yaralanmıştır.¹¹⁸ 5-7 Ocak 2022 tarihleri arasında polis öğrencilere karşı orantısız güç kullanmış, öğrencileri ellerini arkadan kelepçeleterek, onlara dayak atarak, hakaret ederek ve onları tecavüz etmekle tehdit ederek gösterici öğrencileri işkence ve insanlık dışı muameleye maruz bırakmıştır.¹¹⁹

58. Son yıllarda polis, işçi hakları ve çevre meseleleri ile ilgili barışçıl toplantılarda ve gösterilerde de benzer şekilde aşırı güç kullanmıştır. 2021’de 1 Mayıs İşçi Bayramı vesilesiyle düzenlenen en az on altı barışçıl toplantıya ve gösteriye polis tarafından müdahale edilmiş ve 354 kişigözaltına alınarak işkence ve kötü muameleye maruz bırakılmıştır.¹²⁰ İşçiler tarafından düzenlenen 29 barışçıl toplantıda 489 kişi polis tarafından yakalanmış ve bunun sonucunda yedi kişi yaralanmıştır. Ayrıca, 2021’de sağlıklı bir çevre hakkı ile ilgili dokuz barışçıl toplantı ve gösteri kolluk görevlileri tarafından dağıtılmış ve en az 100 kişi polis tarafından yakalanmıştır.¹²¹

59. Yukarıda verilen istatistikler ve örnekler çok kapsamlı olmasa bile, Türkiye’deki durumu gerçekçi bir şekilde yansıtmakta ve sistemik sorunun ciddiyetini göstermektedir. Durumun ciddiyetine rağmen, aşırı güç kullanan polis memurları hakkında nadiren kovuşturma yapılmaktadır.¹²² Nitekim polis şiddeti vakalarının çoğunluğunda fail olduğu iddia edilenler hakkında ceza davası açılmamaktadır; zira valiler 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun uyarınca bunun için gerekli olan izni vermemektedir.¹²³ Ülkedeki idari ve adli uygulama, failer için genel bir cezasızlık ortamı olduğunu göstermektedir. Bu durum polis şiddetini daha da kötü hale getirmekte ve toplantı özgürlüğü hakkını kullanmak ve ihlallere karşı adaletin yerini bulmasını isteyen protestocular önünde ek bir engel daha oluşturmaktadır.¹²⁴

3. Barışçıl protestocuların kriminalize edilmesi

60. Toplantılara uygulanan yasaklar ve barışçıl gösterileri dağıtmak için aşırı güç kullanılmasının yanı sıra, barışçıl toplantılara katılan kişilere yönelik cezai yaptırımların ve idari para cezalarının

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ TIHV and İHD, *Verilerle 2021 Yılında Türkiye’de İnsan Hakları İhlalleri*, <https://www.hrw.org/news/2021/02/18/turkey-student-protesters-risk-prosecution>; Türkiye İnsan Hakları Davalarına Destek Projesi ve diğerleri, ‘Boğaziçi Protestoları ve LGBTI+ Haklarına Yönelik Artan Tehdide İlişkin BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliğine Acil Eylem Mektubu’, <https://static1.squarespace.com/static/5b8bbe8c89c172835f9455fe/t/60521694bc76c13c7d4df8cc/1615992469552/UN+urgent+action+letter+Bogazici+protests+and+LGBTI%2B+website.pdf>

¹¹⁹ Af Örgütü, ‘Türkiye: Öğrenciler gözaltında kötü muameleye uğradıklarını iddia ediyor: Boğaziçi Üniversitesi Protestocuları’ (13 Ocak 2021) <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/3501/2021/en/>.

¹²⁰ TIHV ve İHD, *Verilerle 2021 Yılında Türkiye’de İnsan Hakları İhlalleri*.

¹²¹ TIHV ve İHD, ‘*Verilerle 2021 Yılında Türkiye’de İnsan Hakları İhlalleri*’.

¹²² FIDH raporu, (yuk. 24) s. 28-29.

¹²³ 23896 sayılı ve 4 Aralık 1999 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun

¹²⁴ FIDH raporu, (yuk. 24) s. 28-29.

sistemik olarak uygulanması çok ciddi bir sorun teşkil etmeye devam etmektedir.

61. Barışçıl toplantı özgürlüğü hakkını kullanmaya çalışan kişilere karşı, 2911 ve 5442 sayılı Kanunların yaygın ve sistemik olarak kullanılması sonucunda, genellikle 2911 sayılı Kanun kapsamında cezai yaptırım uygulanmakta ya da 5326 sayılı Kabahatler Kanunu uyarınca para cezası verilmektedir.¹²⁵ Adli makamların bu uygulaması, barışçıl toplantılara katılanların sistemik olarak kriminalize edildiğini göstermektedir. 2911 sayılı Kanun kapsamında yürütülen yüksek sayıdaki ceza soruşturması, kovuşturma ve bunun sonucunda verilen mahkumiyet kararları ile ilgili aşağıda yer alan resmi istatistikler, bu kanunun protestoculara karşı ne kadar yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir.¹²⁶ Aşağıda verilen resmi istatistiklerin (Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanmıştır) Hükümetin Bakanlar Komitesine sunduğu en son Eylem Planında yer alan istatistikler ile uyuşmadığını da belirtmek gerekir.¹²⁷ Aşağıdaki istatistikler daha ciddi bir durumu yansıtmaktadır.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2911 sayılı Kanun kapsamında Cumhuriyet başsavcılıklarında şüpheliler hakkında verilen kararların toplam sayısı ¹²⁸	21,576	11,702	8,728	7,331	6,770	7,704
Kovuşturmayaya yer olmadığına dair verilen karar sayısı	5,698	3,356	2,039	1,977	2,197	3,214
Kamu davası açma kararı sayısı	12,337	6,515	4,837	3,962	3,171	3,575
2911 sayılı Kanun kapsamında verilen mahkumiyet kararı sayısı	2,306	1,749	2,341	2,002	1,389	1,674
Hapis cezası kararlarının sayısı	718	537	803	729	286	656
Adli ve idari para cezası kararlarının sayısı	450	341	275	303	697	197
Beraat kararlarının sayısı	5,685	5,558	5,329	4,968	2,975	3,838
Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılmasına dair kararların sayısı	1,687	1660	1,323	1,325	542	829

62. Yetkililer 2911 sayılı Kanun uyarınca bir toplantıyı “kanuna aykırı” bulursa, toplantının barışçıl niteliğine rağmen protestocular hakkında genellikle cezai soruşturma ve kovuşturma yapılmakta ve mahkumiyet kararı verilmektedir.

¹²⁵ Bir STK (İnsan Hakları Ortak Platformu [İHOP]) tarafından yapılan Madde 9.2 Bildirimi, (25.01.2019), 1340. Toplantı (Mart 2019) (DH), para 7.

¹²⁶ <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> adresinden ulaşılabilir.

¹²⁷ Bkz. 443. Toplantı (Eylül 2022) (DH) – Eylem Planı (08/07/2022), [https://hudoc.exec.coe.int/eng/?i=DH-DD\(2022\)728E](https://hudoc.exec.coe.int/eng/?i=DH-DD(2022)728E) (örneğin kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararlar önemli ölçüde daha düşüktür, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 ve 2021 için sırasıyla 1592, 1114,664,667,755 ve 966 olarak belirlenmiştir.)

¹²⁸ Bu kararlar şunları içermektedir: kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararlar, ceza davası açılmasına yönelik kararlar, yetkisizlik ve görevsizlik kararları, birleştirme ve başka bir daireye nakil kararları.

- 63.** 2911 sayılı Kanunun yanı sıra, 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 66. Maddesi uyarınca, il valilerinin aynı kanunun 11. Maddesinin (c) bendi kapsamında il sınırları içinde düzenlenen toplantılar ile ilgili aldığı önleyici tedbirleri ya da kararları ihlal eden protestocular hakkında 5326 sayılı Kabahatler Kanununun 32. Maddesi uyarınca yaptırım uygulanmaktadır. Dolayısıyla, “11(c). Madde hükmüne aykırı bulunan barışçıl bir toplantıda yer alan bireyler otomatik olarak para cezasına tabiidir.”¹²⁹ 2020 ve 2021 yıllarında pek çok gösterici Covid-19 küresel salgını nedeniyle alınan tedbirleri ihlal etmekten dolayı 5326 sayılı Kabahatler Kanunu uyarınca para cezasına çarptırılmıştır. TİHV tarafından sunulan bilgilere göre, 2021’de farklı toplantılara katılan en az 331 kişiye toplam 1,030,410 Türk Lirası (TL) para cezası verilmiş ve 2020’de 335 gösterici toplam 790,490 TL¹³⁰ para cezası almıştır.
- 64.** Barışçıl protestocular, 2911 sayılı Kanunu ihlal etmekten dolayı haklarında kovuşturma yürütülmesinin yanı sıra, başka cezai suçlamalar ile de karşı karşıya kalabilmektedir. Örneğin, göstericiler Türk Ceza Kanununun 265(1). Maddesi¹³¹ kapsamında güvenlik kuvvetlerine karşı başkalarıyla birlik olup görevini yaptırmamak için direnme¹³² suçuyla ya da Türk Ceza Kanununun 299. Maddesi uyarınca toplantılarda atılan sloganlar nedeniyle Cumhurbaşkanı hakaret suçuyla itham edilmiştir.¹³³ Ayrıca bazı göstericiler, “terör propagandası” yaptıkları iddiası dâhil olmak üzere 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamındaki suçlarla itham edilmiştir.¹³⁴
- 65.** Barışçıl gösterilere katılan kişiler hakkında yapılan ceza kovuşturmalarına dair yakın tarihli örnekler, Türkiye’de tekrarlayan baskıcı adli uygulamaları göstermektedir. Örneğin, Cumartesi Anneleri/İnsanlarının 25 Ağustos 2018’de gerçekleşen 700. Hafta buluşması sırasında polis tarafından şiddet içeren şekilde yakalanan 46 kişi “izinsiz düzenlenen toplantıya silahsız katılım ve ikazlara rağmen dağılmamakta ısrar etmekten” dolayı 2911 sayılı Kanunun 32. Maddesini ihlal etmekle suçlanmıştır. Bu göstericiler hakkında açılan ceza davası halen İstanbul 27. Ağır Ceza Mahkemesinde derdest durumdadır. Davanın beşinci duruşmasının yapıldığı 21 Eylül 2022’de davayı protesto etmek için adliyenin önünde bir basın toplantısı yapmak isteyen insan hakları savunucuları ve mağdur yakınları polisin şiddetli müdahalesine uğramış ve gözaltına alınmıştır .¹³⁵
- 66.** Bunun yanı sıra, 8 Mart Dünya Kadınlar Gününde düzenlenen “Feminist Gece Yürüyüşlerine” katılan göstericiler hakkında da ceza davası açılmıştır. 2020,¹³⁶ 2021¹³⁷ ve 2022¹³⁸ yıllarında

¹²⁹ Bir STK (İnsan Hakları Ortak Platformu [İHOP]) tarafından yapılan Madde 9.2 Bildirimi, (25.01.2019), 1340. Toplantı (Mart 2019) (DH), para 7.

Şu anda kanuna aykırı biçimde toplanma için öngörülen ceza miktarı 427 TL olup, bu miktar Türkiye’de mevcut asgari ücretin yüzde 8’ine tekabül etmektedir.

¹³⁰ TİHV, *Türkiye İnsan Hakları Raporu*, Haziran 2021, s. 215, <https://tihv.org.tr/yillik-insan-haklari-raporlari/2020-yillik-insan-haklari-raporu/>.

¹³¹ Ceza Kanununun 265. Maddesinin ilk fıkrası “Kamu görevlisine karşı görevini yapmasını engellemek amacıyla, cebir veya tehdit kullanan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” şeklindedir.

¹³² ESHİD, *Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2021*. 31, 47.

¹³³ Ibid. s.. 28-29.

¹³⁴ Ibid. s. 47.

Özellikle bkz. Terörle Mücadele Kanununun 7(2) maddesi: “Terör örgütünün; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” “ve yine aynı Kanunun 2911 sayılı Kanunun 34(A) maddesinde de atıfta bulunulan 2(2) maddesi: “Terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenler de terör suçlusuyuz sayılır.”

¹³⁵ Sendika.Org, “Cumartesi Anneleri’ne adliye önünde gözaltı” (21 Eylül 2022), <https://sendika.org/2022/09/cumartesi-annelerine-adliye-onunde-gozalti-666442/>.

¹³⁶ <https://www.mlsaturkey.com/tr/2020deki-feminist-gece-yuruyusu-davasi-basladi/>.

“Feminist Gece Yürüyüşüne” katılan kadınlar hakkında 2911 sayılı Kanunu ihlal etmekten dolayı ceza kovuşturması yürütülmüştür. Benzer şekilde, Antalya’da 40 kadın hakkında 8 Mart 2022’de “Feminist Gece Yürüyüşüne” katıldıkları için 2911 sayılı Kanunu ihlal suçlamasıyla dava açılmıştır.¹³⁹ Göstericiler genellikle 2911 sayılı Kanun uyarınca kanuna aykırı toplantıya katılmak ve ikazlara rağmen dağılmamakta ısrar etmek suçuyla yargılanmaktayken, 2021 Yürüyüşüne katılan göstericiler toplantıda atılan sloganlardan ötürü Cumhurbaşkanına hakaret etme suçuyla da yargılanmaktadır.¹⁴⁰

67. Buna ek olarak, LGBTİ+ topluluğu tarafından düzenlenen toplantılara katılan göstericiler hakkında da çok sayıda ceza davası açılmıştır. 2016,¹⁴¹ 2017,¹⁴² 2018¹⁴³ ve 2021¹⁴⁴ yıllarında yapılan İstanbul Onur Yürüyüşleri ve 2016’da¹⁴⁵ düzenlenen Trans Onur Yürüyüşünden sonra, özellikle 2911 sayılı Kanunu ihlal ettikleri suçlamasıyla pek çok LGBTİ+ aktivist hakkında ceza davası açılmıştır. Dahası, 10 Mayıs 2019’da düzenlenen Onur yürüyüşüne katılan 19 LGBTİ+ insan hakları savunucusu, kanuna aykırı toplantıya katılmak ve ikazlara rağmen dağılmamak suçuyla yargılanmıştır.¹⁴⁶ Ankara 12. Bölge İdari Mahkemesinin Ankara’da tüm LGBTİ+ faaliyetlerine yönelik genel yasağı 21 Şubat 2019’da kaldırmasına rağmen bu göstericilerin yargılandığını da belirtmek gerekir.¹⁴⁷ 8 Ekim 2021’de göstericiler nihayet beraat etmiştir.

68. Bir diğer örnek de 1 Mayıs İşçi Bayramı eylemlerine katılan göstericiler ile ilgilidir. 2021’de İstanbul’da 2911 sayılı Kanunu ihlal etmekten dolayı 28 gösterici hakkında ceza davası açılmıştır.¹⁴⁸ 2020’de İstanbul’da Taksim Meydanında yapılan 1 Mayıs yürüyüşüne katılan ve aralarında Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) Genel Başkanının da olduğu 15 gösterici hakkında kanuna aykırı toplantıya katıldıkları ve ikazlara rağmen dağılmamakta ısrar ettikleri için 2911 sayılı Kanununu ihlal etmekten dolayı ceza davası açılmıştır.¹⁴⁹ Buna ek olarak göstericilere idari para cezası da verilmiştir. Örneğin İstanbul’da 1 Mayıs yürüyüşü sırasında yakalanan göstericilere toplam 888,000 TL para cezası verilmiştir.¹⁵⁰

69. Ayrıca, BM Özel Mekanizmalara gönderilen STÖ raporları ve bildirimler, 2016’da yapılan darbe

¹³⁷ <https://t24.com.tr/haber/8-mart-feminist-gece-yuruyusu-davasi-cumhurbaskanligi-na-ihbar-amacli-davetiye-cikarildi,1018169>.

¹³⁸ <https://www.gazeteduvar.com.tr/antalyada-8-mart-feminist-gece-yuruyusune-katilanlara-dava-haber-1565889>.

¹³⁹ <https://www.gazeteduvar.com.tr/antalyada-8-mart-feminist-gece-yuruyusune-katilanlara-dava-haber-1565889>.

¹⁴⁰ ESHID, *Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2021*, s. 28; <https://www.gazeteduvar.com.tr/8-mart-yuruyusu-davasinda-kadinlar-savunma-yapti-haber-1555018>.

¹⁴¹ Gösteri sırasında gözaltına alınan 19 LGBTİ+ aktivisti hakkında dava açılmış, ardından hepsi beraat etmiştir. <https://kaosgl.org/haber/akp-nin-istanbul-onur-yuruyusu-karnesi-8-yasak-en-az-103-gozalti-1>.

¹⁴² Gösteri sırasında gözaltına alınan 25 LGBTİ+ aktivisti hakkında dava açılmış, ardından hepsi beraat etmiştir. <https://kaosgl.org/haber/akp-nin-istanbul-onur-yuruyusu-karnesi-8-yasak-en-az-103-gozalti-1>.

¹⁴³ Gösteri sırasında gözaltına alınan 6 LGBTİ+ aktivisti hakkında dava açılmış; 4’ü beraat ederken 2 kişi kamu görevlisine görevini yaptırmamak için direnme ve trafik güvenliğini tehlikeye atma suçlarından hüküm giymiştir. <https://kaosgl.org/haber/akp-nin-istanbul-onur-yuruyusu-karnesi-8-yasak-en-az-103-gozalti-1>.

¹⁴⁴ Gösteri sırasında gözaltına alınan 41 LGBTİ+ aktivisti hakkında dava açılmıştır, 26’sı hakkındaki kovuşturma halen devam etmekteyken, diğerleri beraat etmiştir. Bkz. Umut Rojda Yıldırım’ın raporu: Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD), *2015’ten Günümüze Yasaklarla İstanbul Onur Yürüyüşü* (2022).

¹⁴⁵ Gösteri sırasında gözaltına alınan 11 LGBTİ+ aktivisti hakkında dava açılmış, ardından hepsi beraat etmiştir.

¹⁴⁶ <https://www.ilga-europe.org/news/joint-statement-metu-pride-human-rights-defenders-acquitted-upcoming-trial/>.

¹⁴⁷ ODTÜ yönetimi kanuna aykırı biçimde barışçıl gösteriyi 6 Mayıs 2019 tarihli bir kararla yasaklamıştır.

¹⁴⁸ ESHID, *Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2021*, s. 30.

¹⁴⁹ <https://www.evrensel.net/haber/434994/diskin-yargilandigi-1-mayis-davasi-goruldu-1-mayis-kutlamak-hakimiz>

¹⁵⁰ TİHV ve İHD, *Verilerle 2021 Yılında Türkiye’de İnsan Hakları İhlalleri*’ s. 11, <https://tihv.org.tr/ozel-raporlar-ve-degerlendirmeler/verilerle-2021-yilinda-turkiyede-insan-haklari-ihlalleri/>.

girişiminden itibaren sürekli olarak uygulanan kanuna aykırı bu genel kapsamlı yasakların Türkiye'nin Doğu illerindeki Kürt protestocuları Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu hükümleri uyarınca hapsedmek için bir bahane olarak kullanıldığını göstermektedir.¹⁵¹ Nevruz kutlamaları, Suruç katliamı,¹⁵² siyasi basın açıklamaları, kadın hakları, Uludere hava saldırısı,¹⁵³ seçimle gelen belediye başkanlarının yerine kayyum atanması, Kürtçe şarkı dinlemek ve dans etmek ya da çevrenin tahribine karşı protestolar gibi konularda düzenlenen toplantılar ve gösteriler ile ilgili bu toplantı ve gösterilere katılanlara karşı ceza davaları açılmıştır. 2021'de barışçıl toplantılara katılan kişiler hakkında başlatılan 95 soruşturmanın 63'ü Doğu ya da Güneydoğu illerinde gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, 2021'de protestocular hakkında açılan 1257 ceza davasının 240'ı bu bölgelerdeki protestoculara karşı açılmıştır.¹⁵⁴

- 70.** Son olarak, barışçıl toplantı özgürlüğü hakkını kullanan üniversite öğrencileri hakkında disiplin soruşturması başlatmanın ve disiplin cezası vermenin de Türkiye'de son yıllarda sıradan bir uygulamaya dönüştüğünü de belirtmek gerekir.¹⁵⁵
- 71.** Yukarıda verilen istatistikler ve örnekler, yetkililerin toplantı özgürlüğü hakkını kullanan bireylere karşı sistematik olarak farklı ceza davaları açarak ve ayrıca Kabahatler Kanunu uyarınca onlara para cezası vererek bu kişileri hedef aldığını ortaya koymaktadır.¹⁵⁶ STÖ'ler, yetkililerin barışçıl protestocuları yıldırmak ya da susturmak için kullandığı ve toplum genelinde caydırıcı bir etki yaratan bu uygulamanın ceza hukukunun keyfi bir kullanımı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

4. Sonuç

- 72.** Hükümetin 8 Temmuz 2022 tarihli en son eylem planındaki¹⁵⁷ iddialarına rağmen, Türkiye'deki mevzuat Sözleşmenin standartlarına uymaktan çok uzaktır. Dolayısıyla yerel yetkililerin bu sorunlu mevzuatı uygulaması ve yorumlaması barışçıl toplantı özgürlüğü hakkını sistematik olarak ihlal etmektedir.
- 73.** Bu bildirimde sunulan istatistikler ve örnekler, yerel makamların hiçbir geçerli gerekçe göstermeden uyguladığı genel ve özel yasaklar, şiddetli polis müdahaleleri ve keyfi gözaltılar ve barışçıl protestocuların kriminalize edilmesi yüzünden barışçıl toplantı özgürlüğü hakkının son yıllarda etkisiz ve sadece kağıt üzerinde var olan bir hak haline getirildiğini göstermektedir. Buna ek olarak, protestoları dağıtmak için polis şiddeti uygulayan failer neredeyse tamamen cezasız

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Suriye'deki komşu kent Kobani'nin yeniden inşasına destek olma hareketinin bir parçası olan 34 genç aktivistin öldürüldüğü IŞİD bombalı saldırı eylemi.

¹⁵³ Türkiye – Irak sınırında Türk F-16 savaş uçakları tarafından Roboski'den 34 Kürt köylüsünün katledilmesi olayı.

¹⁵⁴ TIHV, 'İfade, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlükleri Raporu' (1 Ocak – 30 Nisan 2021), <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2021/11/1-Ocak-30-Nisan-2021-Do%CC%88rt-Aylik-Rapor.pdf> ; 'İfade, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlükleri Raporu' (1 Mayıs – 31 Haziran 2021), <https://tihv.org.tr/ozel-raporlar-ve-degerlendirmeler/ifade-toplanma-ve-orgutlenme-ozgurlukleri-raporu-1-mayis-30-agustos-2021/>; TIHV, 'İfade, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlükleri Raporu (1 Eylül – 30 Kasım 2021)', <https://tihv.org.tr/ozel-raporlar-ve-degerlendirmeler/ifade-toplanma-ve-orgutlenme-ozgurlukleri-ihlalleri-raporu-1-eylul-30-kasim-2021/> .

¹⁵⁵ Barışçıl gösterilerde yer aldıkları için kredileri ve bursları iptal edilen öğrenciler için bkz.: Duvar English, 'Over 100 university students have scholarships canceled for participating in Boğaziçi protests (100'ü aşkın öğrencinin bursu Boğaziçi protestolarına katılmaları sebebiyle iptal edildi)' (24 Haziran 2021), <https://www.duvarenglish.com/over-100-university-students-have-scholarships-canceled-for-participating-in-bogazici-protests-news-57928> .

¹⁵⁶ İHD, 'Kriz durumlarında barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkına ilişkin Özel Raportör raporuna katkı' (yuk. 24)

¹⁵⁷ 1443. Toplantı (Eylül 2022) (DH) - Türkiye Cumhuriyeti'nin Oya Ataman v. Türkiye (Başvuru No. 74552/01) grup kararlarına ilişkin 8 Temmuz 2022 tarihli Eylem Planı [https://hudoc.exec.coe.int/eng/?i=DH-DD\(2022\)728E](https://hudoc.exec.coe.int/eng/?i=DH-DD(2022)728E).

kalmaktadır. Sorunun esas nedeni, diğer nedenlerin yanı sıra, AİHM ve Bakanlar Komitesinin *Ataman grubu* davalarında tanımladığı gibi iç hukukun yetersiz olmasıdır.

74. Bu koşullar altında, Türk Hükümetinin, Mahkemenin ve Bakanlar Komitesinin mevcut grup davalarındaki bulgularını yeterli şekilde ele almak ya da genel olarak toplantı özgürlüğü hakkını kuvvetlendirmek için gerekli tedbirleri almadığı ortadadır. Aksine, Türkiye’de bu hakkın kullanımına ilişkin durum ciddi anlamda kötüye gitmiştir. Türk Hükümeti en son Eylem Planında, Yargıtay ve Anayasa Mahkemesinin içtihatlarında olumlu gelişmeler olduğunu ve bu mahkemelerin yerel kanunları yorumlayışının AİHM içtihatlarında belirlenen ilkelere uygun olduğunu ileri sürmesine rağmen, işin gerçeği barışçıl toplantı hakkının Türkiye’de yaygın ve sistematik olarak ihlal edilmekte olduğudur.

75. Demokrasinin ve çoğulculuğun güvence altına alınmasında toplantı özgürlüğü hakkının oynadığı zaruri rol ve Türkiye’de 2023 yılında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimleri göz önüne alındığında, Bakanlar Komitesinin *Oya Ataman grubu* ile ilgili AİHM kararlarının icrasına ilişkin denetiminde güçlü ve kararlı bir yaklaşımı acilen benimsemesi gerekmektedir.

V. Genel tedbirler ve davaların denetiminin etkili bir şekilde izlenmesi ile ilgili Bakanlar Komitesine Tavsiyeler

Usule ilişkin hususlar

STÖ’ler Bakanlar Komitesine aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır:

- i. *Oya Ataman grubu* davalarının gelişmiş usul kapsamında kalmasının ve Sözleşmenin 11. Maddesi uyarınca öncü dava olarak ele alınmasının sağlanması.
- ii. Bu grup davalarının Komitenin üç ayda bir düzenlenen İnsan Hakları toplantılarında incelenmesi

AİHM’nin Sözleşmenin , 3., 5., 10. ve 13. Maddeleri ile birlikte 11. Maddesi ile ilgili olarak ihlal tespit ettiği kararlarının uygulanmasına yönelik genel tedbirler

STÖ’ler, Bakanlar Komitesinin Türkiye’yi aşağıdaki adımları atmaya teşvik etmesini tavsiye etmektedir:

- iii. Eylem Planının gözden geçirilmesi ve AİHM’nin tespit etmiş olduğu iç hukuktan kaynaklanan yapısal sorunların *Oya Ataman grubu* bağlamında tam olarak ele alınması;
- iv. 2911 sayılı Kanun hükümlerinin AİHM’nin içtihatında belirlenen ilkelere tam olarak uyum sağlaması için gerekli kanun değişikliklerinin yapılması;
- v. 5442 sayılı Kanun hükümlerinin AİHM’nin içtihatlarında belirlenen ilkelere tam olarak uyum sağlaması için gerekli kanun değişikliklerinin yapılması; özellikle de valilere barışçıl halka açık toplantıları ve insan hakları konusunda kapalı yerlerde düzenlenen etkinlikleri yasaklama gibi geniş yetkiler tanıyan 11(C). Maddenin değiştirilmesi;
- vi. Göz yaşartıcı gaz ve diğer kitle kontrol silahlarının kullanımına ilişkin 2016 tarihli Yönergenin kitle kontrol silahlarının kullanımı ile ilgili uluslararası standartlara her açıdan uyum sağlaması amacıyla gözden geçirilmesi ve Avrupa Konseyi aracılığı ile bu konudaki uluslararası uzmanlık bilgisinden yararlanılması;
- vii. Kolluk görevlileri tarafından aşırı güç kullanımının ne ölçüde makul ve orantılı olduğunu değerlendirmek amacıyla etkili bir ex post facto inceleme mekanizmasının benimsenmesi;
- viii. Barışçıl toplantı özgürlüğü hakkını kullanan sivil toplum üyelerinin kriminalize edilmesine son verilmesi;
- ix. Barışçıl toplantı özgürlüğü hakkına yönelik ihlalleri önlemek için açık ve detaylı bir stratejinin uygulanması;
- x. İnsan hakları, orantılı güç kullanımı, kamuya açık etkinliklere yapılan müdahaleler ve göz

- yaşartıcı gaz kullanımı konularında kolluk görevlilerine verilen hizmet içi eğitim programları hakkında etkili bir genel değerlendirilmenin yapılması;
- xi. Toplantı ve gösterilere yönelik uygulanan idari yasaklar (mekanlar, yasaklama emrini veren yetkililerin kimliği, tarihler, yasağın kapsamı ve süresi dâhil), gösterileri dağıtmak için kolluk görevlileri tarafından yapılan müdahaleler, 2911 sayılı Kanun uyarınca gerekli şartları yerine getirmediği halde polis müdahalesi olmadan gerçekleşmesine izin verilen toplantılar ve gösteriler ile yine 2911 sayılı Kanun hükümlerinin ihlali nedeniyle yürütülen cezai ve idari kovuşturmaların ve mahkumiyetlerin sayısı hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi;
- xii. Toplantıları ve gösterileri dağıtmak için aşırı güç kullanmak ile suçlanan kolluk görevlileri hakkında yürütülen cezai soruşturmalar ve takibatlar ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmesi (kovuşturmalar, mahkumiyetler ve beraat kararlarının sayısı, ceza ve suç türleri ile ilgili bilgiler dâhil).